

PUTINS RYSSLAND

EN GEOPOLITISK
KOLOSS PÅ LERFÖTTER

Karl-Henrik Pettersson

Karl-Henrik Pettersson

Putins Ryssland-en geopolitisk koloss på lerfötter

GROVEDA

Boken finns också som pappersbok, kan köpas i bokhandeln
eller på www.karlhenrikpettersson.se

Information om författaren, se www.karlhenrikpettersson.se

Putins Ryssland—en geopolitisk koloss på lerfötter

Karl-Henrik Pettersson

©Karl-Henrik Pettersson, 2022

Förlag: Groveda

ISBN 978-91-7773-200-6

Förord

Den kanske intressantaste frågan i dagens globala ekonomi och politik är hur ett modernt auktoritärt styre typ Putins Ryssland klarar sig ekonomiskt i konkurrensen med västländerna. Mera precist i konkurrens med den västerländska samhällsmodellen med liberala friheter, rättsstat, fria val och kapitalism, det vi kort brukar kalla demokrati.

Jag skall i den här lilla skriften i ett antal fristående essäer pröva frågan på just Ryssland (essäerna är tidigare publicerade på min blogg www.karlhenrikpettersson.se). Tidsperspektivet är de närmaste decennierna, fram till 2050.

Jag är inte någon Rysslandsexpert, absolut inte. Jag är ekonom. Samtidigt räcker det långt eftersom forskningen om nationers uppgång och fall visar att det är ekonomi allt i sista hand handlar om. Att Ryssland klarar sig i konkurrensen på den globala marknaden och därmed kan ge sina knappt 150 miljoner invånare en välfärd i nivå med vad övriga Europa har, blir centralt för Putins samhällsmodell.

Misslyckas Ryssland på den punkten, kommer Rysslands BNP per capita att också i framtiden vara väsentligt lägre än i Europa, och särskilt om gapet vidgas över tid, och det verkar ofrånkomligt om min analys är rätt, ja då blir historiens dom över "Putins Sonderweg" mycket hård.

Betyder det att Ryssland någon gång i framtiden skulle kunna anamma en demokratisk samhällsmodell? Det är en betydligt knepigare fråga att svara på som den sjätte, avslutande essän försöker diskutera.

Groveda den 1 mars 2022

Karl-Henrik Pettersson

INNEHÅLL

Förord 5

1. Vad skiljer Rysslands styre från västerländsk demokrati? 6
 2. Varför är korruptionen så hög i Ryssland? 14
 3. Varför kan inte Ryssland utveckla högteknologi som går att sälja på en global marknad? 27
 4. Vad skiljer västkulturen från den rysk-ortodoxa? 36
 5. Nej, Ryssland kommer inte hämta in västs ekonomiska för-språng 42
 6. Är demokratin överlägsen en modern autokrati typ Ryssland? 60
- Slutord: Putins Ryssland är en geopolitisk koloss på lerböjor 70

Vad skiljer Rysslands styre från västerländsk demokrati?

Rysslands nuvarande styre brukar kallas auktoritärt. Begreppet är svårt. Det är inte möjligt att precisera innebörden utan en referensram som, för att vi skall förstå, måste vara en västlig demokrati av det slag som vi har i till exempel USA och Europa (utan att därmed påstå att den är fullkomlig).

Vad utmärker den västerländska samhällsmodellen? Ja, så gott som alla bedömare brukar nämna fyra element – liberala friheter (rörelsefrihet, yttrandefrihet, pressfrihet, religionsfrihet och mötesfrihet), ett politiskt system med fria val och parlamentarism, rättsstat grundat på likhet inför lagen samt marknadsekonomi/kapitalism. Jag skulle för min del tillägga ett femte element, tydlig privat äganderätt. De flesta menar visserligen att i en fungerande rättsstat är det privata ägandet skyddat. Men äganderätten är så central att den bör granskas för sig, inte minst när analysen och diskussionen gäller förhållandena i dagens Ryssland.

Med den referensramen kan ett auktoritärt styre närmare preciseras. Förenklat sagt har vi ett auktoritärt styre när man vid en närmare granskning inte kan svara ja på att alla fem kriterierna är uppfyllda. Vi inser därmed också att det finns olika grader av auktoritärt styre, och att i ett totalitärt styre typ Sovjetkommunismen är inte någon av de fem kriterierna uppfyllda.

Om vi granskar Ryssland som det just nu ser ut mot dessa fem kriterier skulle bilden bli ungefär som den här tabellen visar.

Den västliga samhällsmodellen	Auktoritär samhällsmodell (som i dagens Ryssland)	Totalitärt styre (som i Sovjetunionen)
<i>Liberala friheter</i>		
-rörelsefrihet/frihet att flytta	Ja	Nej
-yttrandefrihet	Ja?	Nej
-pressfrihet	Mycket svag	Nej
-religionsfrihet	Oklar	Nej
-mötesfrihet	Svag	Nej
Rättsstat med likhet inför lagen	Svag	Nej
Tydlig äganderätt till egendom	Svag	Nej
Representativ demokrati med fria val	Svag	Nej
Kapitalism/marknadsekonomi	Ja, men statsdominerat ägande	Nej

Mera konkret kan följande sägas om förhållandena i dagens Ryssland:

Rörelsefriheten definierad som rätten för den ryske medborgaren att – utan inblandning från staten – få bosätta sig var hen vill, få byta arbete fritt, få resa vart som helst, också till andra länder, är ungefär densamma som i västländerna. Det finns visserligen ett krav på att alla medborgare skall ha en identitetshandling med sig men det tycks inte användas som ett sätt att begränsa rörelsefriheten i den här meningen.

Yttrandefriheten hos vanligt folk förefaller vara mycket stor om jag skall döma av intervjuboken *Putins folk*. Människor säger vad man tycker även om president Putin och andra makthavare, och förefaller att göra det frimodigt och kritiskt. Om full yttrandefrihet kan sägas gälla också för etablissemangen, och i synnerhet hos dem som är kritiska mot Kreml är oklart. Det nämns

ofta att vissa "dissidenter" (ett ord med koppling till Sovjetsamhället), till exempel ryssar med många kontakter med utlänningar, kontrolleras av säkerhetstjänsten FSB.

Pressfriheten i Ryssland är mycket svag enligt World Press Freedom Index. Ryssland hamnar 2017 på plats 148 (Sverige på plats 2) av 180 länder. Ryssland är därmed snäppet bättre än Tajikistan och Etiopien, och intressant nog Singapore. Och något sämre än Sydsudan och Bangladesh. Vladimir Ryzjkov, rysk oppositionspolitiker, beskriver situationen så här:

"I dag är de fria medierna en liten och sårbar ö i ett hav av statliga och statsvänliga, företagsberoende medier. Bara en liten minoritet journalister har möjlighet att arbeta utan total kontroll och censur. Dessa journalister är utsatta för intensivt tryck från myndigheter och affärsmän, och sätter sina liv på spel."

Han skrev detta 2009, och allt tyder på att förhållandena för den fria pressen försämrats sedan dess.

Det betyder inte att bilden är nattsvalt. Det är lätt att hitta engelskspråkig Moskvabaserad regimkritisk journalistik, och även akademiska tidskrifter som inte väjer för att kritisera Kreml och den förda politiken. Nättidningarna *Carnegie Moscow Center* och *Intersection* är två exempel. *Russian Journal of Economics* publicerar då och då artiklar av författare som argumenterar för radikala ekonomiska reformer. Ett exempel är den före detta finansministern Alexey Kudrin som är kritisk mot statens inblandning i marknaderna.

Man kan också uttrycka det så att pressfriheten i dagens Ryssland inte är densamma för alla. Den är som mest inskränkt för

journalister och media som arbetar med TV, och i synnerhet med rikstäckande TV. Statskontrollerad rikstäckande TV har i själva verket blivit megafoner för politik och budskap som Kreml vill få ut. Media som å andra sidan har liten täckning, eller vänder sig till snäva grupper, tycks ha störst frihet. Eller som någon uttryckte det: ” Rysslands moderna medier är uppdelade i de fria och de inflytelserika – fria medier får inte vara inflytelserika, och inflytelserika medier (däribland alla stora TV-kanaler) får inte vara fria.”

Religionsfriheten är oklar. Historiskt har exempelvis antisemitismen varit hög i Ryssland, och signalerna från annekteringen av Krim tyder på att den rysk-ortodoxa kyrkan har medverkat till en förföljelse av andra trossamfund.

Mötesfriheten har försvagats under senare år, särskilt efter 2012. Bland annat har de ryska myndigheterna trakasserat människor som demonstrerar mot Kreml, många registreras, vissa döms. Det pågår fortfarande, 2018, rättsprocesser mot personer som deltog i de stora demonstrationerna inför parlaments- och presidentvalen 2011/2012. Det har stiftats lagar som förbjuder utländsk finansiering av vissa NGO:s, eller som, i mildare form, tvingar dem att kalla sig ”utländsk agent”. Det respekterade opinions- och forskningsinstitutet Levada Center är ett exempel.

Det politiska systemet med fria val är svagt. Det förekom betydande valfusk vid parlamentsvalet i december 2011, det är väldokumenterat, men också vid presidentvalet några månader senare, i mars 2012. Valobservatörsorganisationen Golos rapporterade under valdagen över 2000 överträdelser och i 13 pro-

cent av vallokalerna hade valobservatörer hindrats komma in. Det politiska systemet är också ofullkomligt vad gäller tillgången till media för oppositionen, och arbetet i parlamentet, duman, fungerar inte som i en västlig demokrati.

Rättsstaten är svag i Ryssland. Med rättsstat menas då att det skall finnas ett oväldigt rättssystem (åklagare, domare, polis), likhet inför lagen för alla medborgare, inte bara för etablissemangets människor utan också för vanligt folk, låg eller ingen korruption, effektiv byråkrati, transparenta beslutsprocesser, och inte minst viktigt tydliga ramar för den exekutiva makten. Det senare är något av det auktoritära styrets akilleshäla.

Det så kallade Rule of Law Index 2017-2018 bekräftar bilden av Ryssland som ett långt ifrån utvecklat rättssamhälle. Landet hamnar på plats 89 bland 113 länder, och långt ner, på plats 11 av 13, bland länder som tillhör samma region (Eastern Europe & Central Asia), respektive på plats 32 av 36 när man jämför länder på samma inkomstnivå. Sämst ranking (101/113) får Ryssland för delkomponenten i indexet, "Constraints on Government Powers" (som förenklat betyder att Putin i väldigt hög grad gör som han vill). Bäst ranking får Ryssland (60/113) för "Civil Justice" som mäter civilrättssystemets effektivitet.

Anna Politkovskaja, den världsberömda journalisten som mördades 2006, skrev i sin bok *Putins Ryssland* så här:

"Saken är den att våra domstolar aldrig har varit särskilt självständiga, vilket man kunde ha väntat sig med tanke på vår konstitution. Men i dag håller rättssystemet raskt på att urarta till att bli totalt beroende av den exekutiva makten och har nått oanade höjder av »påringlighet«. Det uttrycket

innebär att en domare fäller utslag »efter påringning« – efter beslut som dikterats i telefon av den exekutiva mak- tens representanter. »Påringlighet« är en vardagsföreteelse i Ryssland. Det anses allmänt som en bedrift om en enskild domare oväntat visar sig självständig.”

Av vad jag läst och sett (till exempel i filmen *Liviatan*) har knappast Ryssland blivit väsentligt mer rättssäkert sedan 2004.

Äganderätten till egendom har en svag ställning i Ryssland. Det gäller i synnerhet när staten av något skäl vill ta över ägandet av en tillgång. Behandlingen av Mikhail Khodorkovskys vid över- tagandet av hans oljebolag Yukos 2004 blev ett internationellt showcase över hur statens övergrepp kan gå till i Ryssland. Men det är omvittnat att den oklara äganderätten också leder till att mindre företag som äger attraktiva tillgångar, särskilt tomt- mark, tas över av kriminella grupperingar, ofta under drastiska former. Enligt IMF har Ryssland den svagaste äganderätten bland länder på samma utvecklingsnivå (jämförelsen innefattar bland annat BRIC-länderna och flera centraleuropeiska länder), som i sin tur genomsnittligt har ett lägre skydd för den privata äganderätten än västländerna.

Kapitalism/marknadsekonomi finns i dagens Ryssland men det är ett statskapitalistiskt system, dels genom att en så stor del av de stora företagen inom olja och gas under Putins tid har fått statliga ägare. Vissa sektorer har också monopoliserats. Dels genom att den ryska staten har ett inflytande över både statliga och privata företag som går långt utöver vad som gäller i väst- länderna. Det som Marcus Wallenberg dä. kallade ”de ekono- miska naturlagarna” är till stor del satta ur spel i Ryssland, fram-

för allt för de stora företagen. Sådant som vilka investeringar som skall göras, var och när, produktionens omfattning, entry och exit etc. Det är svårt för en västerländsk iakttagare att överhuvudtaget kunna ta till sig i vilken omfattning Kreml kan påverka också privata företag att fatta beslut i en viss riktning. Den svaga äganderätten är en viktig förklaring. Eller som Michail Zygar berättar i sin bok *Männen i Kreml*: "Nästan alla de stora bolagscheferna inser att deras egendom vid något tillfälle kan komma att exproprieras för statens bästa. De har sedan länge förlikat sig med det. Man säger numera att de ryska näringslivstopparna inte är miljardärer utan jobbar som miljardärer. De styr över det som Vladimir Putin låter dem styra över."

Det här har varit ett försök att definiera den ryska samhällsmodellen i relation till en ideal västlig demokrati med fulla liberala friheter, fungerande parlamentarism, rättsstat och kapitalism. Ett tillägg är viktigt. Det finns en tidslinje i meningen att den ryska modellen har gått från "halvt västlig" i slutet av 1990-talet under Boris Jeltsin andra presidentperiod, till att i dag, 2018, när Vladimir Putin inleder sin fjärde presidentperiod, vara ett auktoritärt styre, närmast enmansvälde, mycket närmare en totalitär regim. Det har inte varit en kontinuerlig skärpning, den har gått i skov. Den första skärpningen skedde i slutet av Putins första presidentperiod, den andra efter presidentvalet 2012.

Litteratur:

Almqvist, K. & Linklater, A., (red.), 2008, *Om Ryssland, Perspektiv från Engelsbergsseminariet 2008*, Atlantis, Stockholm;

Byström, G., 2017, *Med Guds hjälp, Om religion och politik i Ryssland, Ungern och Polen*, Ordfront, Stockholm;

Kniivilä, K., 2014, *Putins folk, Rysslands tysta majoritet*, Atlas, Stockholm;

Kragh, M., 2015, *Rysslands historia, Från Alexander II till Vladimir Putin*, Dialogos, Stockholm;

Kudrin, A. & Gurchikov, E., 2015, "A new growth model for the Russian economy", *Russian Journal of Economics*, Vol. 1, Issue 1, March 2015;

Politkovskaja, A., 2004, *Putins Ryssland*, Ordfront förlag, Stockholm;

Rule of Law Index 2017-2018, <https://worldjusticeproject.org/our-work/publications/rule-law-index-reports/wjp-rule-law-index-2017-2018-report>;

World Free Press Freedom Index, https://rsf.org/en/ranking_table;

Zygar, M., 2018, *Männen i Kreml, Inifrån Putins hov*, Ordfront, Stockholm;

Publicerad på bloggen: januari 2018

Varför är korruptionen så hög i Ryssland?

Korruption är när någon utnyttjar sin ställning för privat vinning, oftast i form av pengar. Eller mera precist i det här sammanhanget, när en statsanställd utnyttjar sin ställning för privat vinning. Alena Ledeneva, professor i statsvetenskap vid University College London och specialist på rysk korruption, formulerar också en mer allmängiltig definition av begreppet:

”Although the precise wording varies, most conceptual formulations of corruption can be understood as involving the ‘twisting’ (betrayal, diversion, misuse, abuse, manipulation, exploitation) of something public (office, duty, good, trust, funds, resources, power, influence) into something private (gain, profit, benefit, advantage, interest).”

Man kan göra tillägget att korruption finns på alla nivåer i Ryssland. Också på den allra högsta. Ledeneva redovisar till exempel ett fall där en namngiven byråkrat från presidentadministrationen i Kreml har försökt påverka en enskild domare att döma i en viss riktning.

Om jag i fortsättningen begränsar mig till ”twisting” på högsta nivån i det ryska samhället – från toppbyråkrater i Kreml och säkerhetstjänstens olika organ – kan man då säga något med säkerhet om den ekonomiska omfattningen? Knappast. Men anekdotiska berättelser antyder storleksordningen. Alena Ledeneva redogör för bestickningen i form av ’kick-backs’ vid upphandling av bland annat IT-tjänster.

“Research by the Russian think tank INDEM assesses payments to officials [läs högre statliga tjänstmän/khp] by the business sector. Although half of the businessmen approached refused to answer the question about the share of bribes in the monthly turnover of their firms, 25 per cent of companies indicated that they pay state officials up to 5 per cent of their turnover, 13 per cent of firms from 5 to 10 per cent, 5 per cent of firms from 10 to 20 per cent and 2.5 per cent of firms as much as 20-50 per cent. This research shows that kickbacks vary from 10 per cent on deliveries of IT equipment to 50 per cent on orders for scientific research.”

Det är ruttet system som beskrivs. Det citerade är skrivet av en akademiker som presenterar en forskningsstudie med allt vad det innebär av försiktighet i formuleringarna. Läser man vad kritiska journalister, ekonomer och andra skriver om mutsystemet i det ryska samhällets toppskikt blir framställningen i vart fall inte ljusare. Vi kan tveklöst dra slutsatsen att korrruptionen i Ryssland är mycket omfattande – och att den, det antyds i citatet, ökar med tiden.

Ett sätt att mäta utvecklingen över tid är att följa den landranking Ryssland har fått i Transparency International Corruption Rank. Ju högre platsnummer, desto mer korrupt. Mätningen från 2017 placerar Ryssland på plats 135 av 175 länder. Världens alla stora och betydande länder, inklusive de tre andra BRIC-länderna (Kina, Indien, Brasilien), är mindre korrupta än Ryssland. På nivån kring 140 har landet legat under de senaste

tio åren. Dessförinnan var landet något bättre placerat. Under senare delen av 1990-talet då Boris Jeltsin fortfarande var president hade Ryssland en ranking i intervallet 50-80 med en stigande trend. Under Putins första presidentperiod behölls den nivån med en smärre höjning. Därefter skedde en snabb försämring. Korruptionen ökade dramatiskt under Putins tredje presidentperiod (2012-18), och har således därefter legat kvar på den höga nivån. Kreml har gjort reformer för att stävja mutkulturen, särskilt under Dmetrij Medvedevs tid som president, men förbättringarna har varit absoluta inte relativa.

Ryssland är sammanfattningsvis ett av världens mest korrupta länder. Frågan är – hur kommer det sig? Och hur kommer det sig att man inte har kunnat vända utvecklingen till det bättre? Den frågan kan bara besvaras om man förstår hur landet styrs och hur beslut fattas på den högsta politiska nivån.

Den informella styrmodellen

Om vi tar ett västland typ Sverige kan vi säga att de beslut våra byråkrater i regeringskansli och myndigheter fattar är regelstyrda. De viktigaste reglerna är lagar. Men det finns andra formella regler – förordningar, stadgar, kungörelser, tillkännagivanden, regleringsbrev mm. Att det i regerandet av landet, liksom överallt där beslut fattas, också finns mjuka, oftast icke-nedskrivna regler som påverkar avgörandena, typ praxis, traditioner, verksamhetskultur, vedertaget bruk etc., bortser vi från i det här sammanhanget.

För samhället i stort gäller samma sak. Vi är som svenska medborgare eller juridiska personer en del av ett rättssamhälle och det betyder, precis som för statsbyråkraterna, att vi är styrda av

formella regler i våra beslut. ”Vi måste hålla oss till lagar och förordningar”.

Vi skulle schablonmässigt kunna illustrera det svenska samhället som en fyrkant fylld av alla de formella regler som styr vårt beslutsfattande och som vi håller oss till. Men det finns en liten yta i fyrkanten som *inte* är fylld. Den illustrerar kriminellt beteende, den kriminelle bryter definitionsmässigt mot de lagar och regler som vi gemensamt bestämt skall gälla. Det är inte hela bilden. Vi människor är inte perfekta. Vi bryter – utan att vara kriminella – mot en del lagar genom att ”slingra oss förbi”. Eller också försöker vi få fram nya lagar som passar våra egna intressen bättre. Kreativiteten är stor. Det vi gör har konkreta benämningar. Skatteplanering. Kreativ bokföring. Fortkörning. Smitning. Lobbying etc.

En rysk fyrkant skulle, allt annat lika, se helt annorlunda ut. Den icke-fyllda delen av kuben skulle vara mycket större. Med andra ord, fler beslut, och inte minst beslut på den federala nivån i Kreml, tas i Ryssland i strid med formella regler. Om vi förknippar Sverige, liksom västvärlden mera allmänt, med uttryck som ”land skall med lag byggas” och ”likhet inför lagen” gäller inte det alls med samma tyngd för Ryssland, särskilt inte för Kreml och den högsta ledningen. Här är devisen: ”Ryssland styrs av människor, inte av regler”.

Devisen kan missförstås. Det är inte så att lagarna saknas i det ryska samhället. Lagar och andra formella föreskrifter finns i stort sett i samma omfattning som i till exempel Sverige. Det är bara det att *när det passar sig* följs inte lagarna. Douglass North talar om att Ryssland på högsta nivån idag kännetecknas av ett

”limited access order”-system. “... political elites divide up control of the economy, each getting some share of the rents”. Med andra ord, den politiska och militära eliten kan ta sig friheter och på icke-regelmässiga, olagliga villkor privat tillskansa sig tillgångar, eller tillgångarnas avkastning, på ett sätt som inte är möjligt i ett säkert rättssystem.

Tummandet på reglerna sker i en omfattning som får en icke-ryss att häpna.

Det finns väldokumenterade exempel från den ryska verkligheten under Putin på vad ”limited access order” betyder. Det mest kända exemplet i väst är sannolikt oligarken Mikhail Khodorkovsky. På tveksamma grunder med rättsapparatusens hjälp tog Vladimir Putin ifrån honom ägandet i ett av Rysslands då största oljebolag, Yukos, och dömde honom 2005 till nio års fängelse. *The Economist* berättar nyligen om ett annat, mer aktuellt fall:

“Take Vladimir Yevtushenkov, the owner of Sistema, a holding company, who is perfectly loyal to the Kremlin. In 2009 Sistema bought a controlling stake in Bashneft, a medium-sized oil firm, from a local authority for \$2.5 billion. It had been given explicit approval by Dmitrij Medvedev, who was president at the time. But in September 2014 Mr Yevtushenkov was arrested and charged with buying stolen goods. His real crime was reportedly to refuse to sell Bashneft, which had become one of the world’s fastest-growing oil firms, to Rosneft, at a price below its market value. After three

months under house arrest, Mr Yevtushenkov was released and cleared of all charges—but not before giving up Bashneft, a controlling stake in which has now been sold to Rosneft for \$5.2 billion. The day after he was released, Mr Yevtushenkov (who still owns MTS, Russia's largest mobile-phone company) went to a drinks party at the Kremlin and spoke to Mr Putin. "I thanked him for his wise decision...to release me," Mr Yevtushenkov recently told Dozhd, an independent internet television channel. He continued: "If [you] like any of my other companies—[you are] welcome."

Både Mikhail Khodorkovsky och Vladimir Yevtushenkov är exempel på den ryska politiska ledningens övergrepp på storföretagsägare.

Andra akademiker beskriver med en eufemism den ryska ordningen som *en informell styrmodell* (i motsats till den västerländska formella styrmodellen).

"Sistema"

När man försöker förstå hur de avgörande besluten fattas i Ryssland stöter man förr eller senare på ordet "sistema", systemet. Det är rimligt att tolka begreppet som ett folkligt uttryck för den procedur som i praktiken styr Ryssland. "Sistema" berör samhällets alla nivåer, från presidentkansli till lokal nivå liksom myndigheter, militär och rättsväsende.

I det autokratiska Ryssland är presidenten systemets högsta nivå. När vi idag säger att det är Vladimir Putin som styr Ryssland är det emellertid en stark förenkling. "Putin" är i praktiken ett uttryck för inte bara ett kollektiv av människor, det nätverk som presidenten använder sig av, utan också för en ordning för

hur dessa människor samverkar och kommer fram till beslut. Det är "Putin sistema".

Några saker är utmärkande för "sistema":

(1). *Den informella beslutsmodellen.* Med andra ord, de formella reglerna, lagarna och förordningarna, finns men man kringgår reglerna efter behov. Det är ett rimligt antagande att ju närmare Kreml besluten fattas, desto större är friheterna att bryta mot de formella regelsystemen.

(2) *Ett nätverk av personer är själva grunden i "sistema".* I fallet Putin har Alena Ledeneva identifierat fyra delnätverk med namngivna personer – (1) hans innersta cirkel i Kreml och privat, (2) de "användbara vännerna" som i praktiken i många fall handlar om bekantskaper från KGB- och St Petersburgtiden, (3) "personer i uniform", i praktiken Putins nätverk inom militär och säkerhetstjänst, samt (4) en mer diffus grupp av Putins personliga kontakter och bekanta på olika håll i det ryska samhället. Allt som allt handlar det om några tiotal personer.

De flesta är statsanställda, några arbetar i statliga företag, några i privata sektorn. Personerna i nätverket används på huvudsakligen två sätt. Antingen sitter de på nyckelpositioner i det ryska samhället, både i statsförvaltningen och i näringslivet. Eller också används personerna i nätverket ad hoc, och i olika "blandningar" beroende på ärendets eller projektets natur. Så till exempel är Aleksei Miller ordförande för Gazprom, Rysslands största företag. Han var en av Putins medarbetare på borgmästarkontoret i St Petersburg i början av 1990-talet, och har sedan dess av allt att döma varit en betydelsefull del av Putins innersta nätverk, han tillhör kategorin "användbara vän-

ner”. Till samma grupp hör Herman Gref, han arbetade också tillsammans med Putin i St Petersburg, och var under några år i början av Putins presidenttid ekonomiminister. Sedan många år är han ordförande för Rysslands största bank, Sberbank.

På samma sätt har andra ledande personer i den ryska federationen, både i Moskva och i regionerna, givetvis sina personliga nätverk, och är i mer eller mindre hög grad medspelare i ”sistema”.

(3) *Korruption*. Kopplingen till ”sistema” är väl belagd. När Vladimir Putin vid den årliga så kallade Valdaj-konferensen 2005 fick frågan om man i Kreml har en anti-korruptionsstrategi, och vad man gör åt personer som blir avslöjade för att ha tagit mutor, svarar presidenten. ”Korruptionen sitter i systemet, inte i människorna.” Det kan man tolka som ungefär: ”Det hjälper inte att straffa den enskilde, vi måste skapa en ordning där all korruption i ’sistema’ bestraffas.”

Korruption, eller ”informella inkomster” som det med en annan eufemism också kallas, inom ”sistema” har ett särdrag som sannolikt bidrar till att det fungerar så smidigt som det uppenbarligen gör – de informella inkomsterna skall delas med alla. En insider som Alena Ledeneva intervjuade uttryckte sig så här:

“One should take kickbacks openly so that others know about it. Moreover, one should give advance warning to one’s superiors and ask for feedback [presumably some form of consent and approval for the percentage — AL]. One should also share the spoils with subordinates. One should never think of [the] spoils as one’s own. Easy come easy go.”

Kan verkligen Putin och hans närmaste ta emot kickbacks och andra mutor? Nej, riktigt så går det inte till enligt en uppmärksam artikel i Novaya gazeta i april 2011.

“Naturally, they do not take any kickbacks or have anything to do with business — they are rewarded through insider channels. It is fair to make it up to them to a decent level, a few millions a year. These salaries—bonuses come from ‘svoi’ funds, some unofficial coffers, perhaps those collected from businesses or from the political funds. It is important that people [on this level] do not feel themselves relatively deprived. Because, you know, there are ministers who make serious money in [the] private sector, and this is also somehow allowed. Everybody knows vice premiers who own metallurgical complexes, and vice premiers who fly in their own jets, there are ministers who fly in their own jets and there are heads of various ministerial departments who fly in their own jets. And somehow it’s okay. There are certain agreements, and sistema stays rather open-minded about all this.”

Varför finns då korruptionen inbyggd i ”sistema”? Det är ingen lätt fråga att svara på, litteraturen ger inga entydiga besked. Orsakerna är säkerligen många.

- Det är ett sätt att betala för att jag accepterar att bryta mot reglerna eller att ”blunda” för att andra gör det.
- Det är ett sätt att få saker och ting att hända, att få igenom beslut snabbt. Eller också motsatsen, att se till att saker och ting inte händer.

- Det är psykologi av typen – får du mutor skall jag också ha.
- Det är historia i meningen att korruption har kännetecknat det ryska samhället under århundraden. Det i sin tur – och det är sannolikt det viktigaste – har lett till att det inte är lika moraliskt förkastligt att ta mutor och kickback i det ryska samhället som i väst.

(4) *En kombination av kraftfullhet och oförmåga att förnya* är ytterligare ett kännetecken för "sistema". Det är lätt att förstå att "sistema" har en uppsida i form av effektivitet och slagkraft. Om Vladimir Putin – eller mera korrekt, "Putin sistema" – bestämmer sig för att något skall genomföras, låt oss säga Sotji OS 2014, då blir anläggningarna klara i tid och eventet framgångsrikt slutfört, det kan man vara så gott som säker på. Att Sotji OS å andra sidan blev det mest påkostade Vinter OS någonsin, att det kantades av korruption och skandaler, till och med dopingkontrollerna manipulerades för att gynna de ryska idrottarna, hänger givetvis samman med det informella beslutssystemet. Budgetar måste kunna överskridas. Det måste mutas för att regler, säg miljö- eller äganderättslagstiftningen, står i vägen för projektet. Mark måste tvångsinlösas utan dröjsmål. Byggnader och utrustning måste fram enligt tidtabell etc.

"Sistema" är, det förstår man, bra på att reagera på politiska stimuli. Det uppstår ett problem och "sistema" tar sig an problemet, beslutar om en åtgärd, och implementerar.

Ett exempel kan vara det sätt på vilket Kreml tacklade den drastiska prissänkningen på olja efter 2014. Oljepriset halverades på kort tid. Ekonomisk-politiskt tacklades krisen mycket fram-

gångsrikt av Kreml. IMF uttryckte stor tillfredsställelse. Mest anmärkningsvärt är att man till och med lyckades hålla sysselsättningen uppe trots en djup recession under både 2015 och 2016. Hur det kunde ordnas? Ja, Putins "sistema" såg till att inte de stora företagen, inte heller de privata, avskedade sin personal. Och det kravet var uppenbarligen ovillkorligt. I ett TV-program, *The Russian Job* (SVT den 17 april 2018) visades hur den framgångsrike verkställande direktören för Rysslands största biltillverkare Avtovaz (60 000 anställda, tillverkare av bland annat Lada) 2016 fick sparken av de statliga ägarna när han – tvärtemot Kremls informella riktlinjer – gjorde stora nedskärningar i personalstyrkan. Året innan hade han, lite pikant, nominerats till "Person of the Year" i Ryssland för att framgångsrikt moderniserat ett gigantiskt statsföretag.

Däremot gick budskapet ut från Kreml att det var fritt fram att sänka löner. Och det skedde i betydande omfattning. En liknande operation i ett västerländskt land skulle vara dömd att misslyckas. Regeringen i till exempel Sverige skulle inte kunna skicka ut en ukas om förbud för personalnedskärningar till det privata näringslivet mot fritt fram för lönesänkningar, och tro att företagen skulle göra som de blev tillsagda. Det kan man göra i dagens Ryssland. Det behövs inga dokument, det är en "understanding" i "sistema".

Det sägs ibland att "sistema" är mindre effektiv när det långsiktigt och strategiskt reformarbete. Jag håller inte med om det. Det sätt på vilket den ryska militären rustades upp under en femårsperiod efter 2008 var ett politiskt mycket omfattande och kostsamt projekt som av allt att döma har slutförts fram-

gångsrikt. Att någon kan ha synpunkter på att satsa på militären när annat borde prioriteras är ovidkommande i sammanhanget.

Moderniseringsfällan

Nedsidan hos "sistema" är svårare att intuitivt förstå. Men "sistema" har ett ofördelaktigt kännetecken – en oförmåga att reformera sig själv. Eller uttryckt på annat sätt. De politiker, byråkrater och storföretagsledare som konstituerar "sistema" kommer inte att kunna reformera dagens ryska samhälle till ett modernt regelstyrt samhälle. För om det ryska samhället blir regelstyrt, om för Ryssland den icke-fyllda fyrkanten i den enkla illustrationen minskar till västerländsk storlek, ja då finns inte längre "sistema". Sannolikt inte heller "de informella inkomsterna".

Alena Ledeneva kallar den här egenskapen hos "sistema" för moderniseringsfällan. Hon är inte ensam bland akademiker om att visa på att ett icke-regelstyrt samhälle har svårt att reformera sig självt till modernitet i termer av maktdelning, en vital företagssektor, oväldiga statliga myndigheter, likhet inför lagen etc. Nobelpristagaren Douglass North säger samma sak. Det gör också den regimkritiske ryske statsvetarprofessorn Vladimir Gelman verksam vid Helsingfors universitet. Han hävdar till och med att "sistema" på den högsta nivån anstränger sig för att inget skall ändras: "The existing institutional equilibrium has created a situation in which preserving the status quo at any cost has become a goal in and of itself across the ruling elite... this has led to a highly stable but inefficient equilibrium that no significant actors are interested to break."

Vi kan därmed ringa in ytterligare ett kännetecken för "sistema":

(5) *Stabilitet*. Stabilitet är något i högsta grad efterfrågat av Kreml. Polisens och säkerhetstjänstens närmast hyperkänsliga reaktion, eller snarare överreaktion, efter minsta lilla protest från den liberala oppositionen är beviset. Det är ingen president som känner sig trygg som reagerar så. Om det finns något som den ryska ledningen är rädd för är det politisk oro och kaos i landet. Den respekterade Dmitri Trenin vid Carnegie Moskva menar att Vladimir Putin vet att han måste ha en stor majoritet av folket med sig om Ryssland skall vara "regerbart". Enligt Trenin skulle 50% av rösterna i ett presidentval i Ryssland, en hög siffra i vilket västland som helst, vara "...an invitation to civil war." Allt tyder på att Ryssland idag är ett mycket bräckligt samhällsbygge. *The Economist* talar om Rysslands "glaslike fragility".

Litteratur:

Gelman, V., 2011, "Institutional Trap in Russian Politics", *Ponars Eurasia Policy Memo*, No. 151, May 2011;

Ledeneva, A. L., 2013, *Can Russia Modernise? Sistema Power Networks and Informal Governance*, Cambridge University Press, Cambridge;

Publicerad på bloggen: januari 2018

Varför kan inte Ryssland utveckla högteknologi som går att sälja på en global marknad?

Det är ett faktum att Ryssland inte kan konkurrera med högteknologi på den globala marknaden. Jag tror inte att man kan hitta en enda produkt inom till exempel elektronik eller data som säljs i Sverige och är tillverkad i Ryssland. Så länge jag kan minnas har det sett ut så. Statistiken bekräftar bilden. Högteknologi exporteras knappast alls från Ryssland till marknader där det råder fri konkurrens, i synnerhet inte till de krävande västerländska marknaderna. Ryssland har viss högteknologisk export vad gäller bland annat vapen, kärnenergiteknik och flyg, men produkterna säljs på marknader där oftast stater är köpare och där konkurrensen delvis är satt ur spel.

Svårigheten att bli modern i meningen bli som de flesta västländer är en gammal historia för Ryssland. Sedan Peter den stores tid i slutet av 1600-talet har Ryssland försökt att bli som Europa, och varje gång hittills misslyckats. Historikerna pekar på vågrörelsen mellan tsarer som varit "européer" (som Peter den store) och tsarer som varit "slavofiler", vänt sig bort från modernitetens Europa. Den senaste långa vågen, Sovjetstyret, var väl vare sig det ena eller det andra. Det hade emellertid i ett avseende samma kännetecken som under tidigare århundraden; trots att det i landet fanns ett teknologiskt kunnande på västerländsk nivå ledde inte det till att det kom fram företag som kunde sälja tekniskt avancerade produkter på de krävande europeiska marknaderna.

Vetenskapshistorikern Loren Graham, professor vid MIT, har pekat på just det senare. Han nämner anekdotiskt att en ryss hade utvecklat det elektriska ljuset före Thomas Edison, i själva verket hade Edison fått idén från Ryssland. Och att under 1950-talet hade Sovjetunionen datorer som var överlägsna, i varje fall i paritet med västs datorer. Liksom att laserteknologin togs fram i Ryssland, och apropå en aktuell teknik, fracking för oljeutvinning, är den också utvecklad i Ryssland.

Hur kan det komma sig att Ryssland på område efter område har haft teknologin framme men misslyckats med nästa steg, att ta den till marknaden som högteknologisk produkt?

Jag skall här försöka besvara den frågan. Oförmågan att utveckla konkurrenskraftig högteknologi tycks kvarstå efter Sovjetunionens fall. I själva verket har den försämrats under Putineran.

Tre saker är absoluta "måsten" för att vi skall få fram högteknologiföretag

Vid varje högteknologisk utveckling är det klokt att skilja mellan innovationsfasen, "uppfinnarfasen", och den entreprenöriella fasen, den fas då produkten görs färdig för marknaden. Vi förutsätter i det här fallet att teknologin finns, alltså att innovationsfasen är avklarad. Problemet är att övergången mellan de två faserna är kritisk. Ett skäl är att det ganska säkert inte skall vara samma personer som har ansvaret för den entreprenöriella fasen som för den tekniska utvecklingen för att projektet skall kunna bli framgångsrikt. För enkelhets skull utgår jag från att det här kritiska steget har klarats av. Det finns en person, eller

grupp av personer, vi kallar dem entreprenörer, som är ägare till teknologin och vill försöka ta produkten till marknaden.

Vad krävs då för att ett entreprenörsföretag, ett högteknologiskt startup-företag, skall ha en chans att lyckas (förutom det självklara att teknologin håller måttet)? Forskningen verkar överens om att tre saker är absoluta "måsten".

Det måste finnas en *otvetydig äganderätt till teknologin*. Med andra ord måste det finnas lagar och rättssystem som garanterar äganderätten, på det här stadiet sannolikt främst patent- och andra intellektuella rättigheter. Finns inte en fungerande äganderätt skapas osäkerhet och man kan lugnt utgå från att viljan att driva projektet vidare blir lägre, kanske helt försvinner. Vem vill lägga ner sin själ och oerhört många timmar och egna pengar på ett projekt och riskera att förlora det till följd av oklart ägande?

Det måste finnas *riskkapital*, och med det menas kapital som sätts in i projektet som ägarkapital, inte som lån. Med andra ord måste det finnas privatpersoner eller riskkapitalbolag, statliga eller privata, som är beredda att förlora alla sina pengar om produkten inte håller måttet. Det är önskvärt att riskkapitalet också är intelligent i meningen att kunskap överförs från ägarna till projektet, oftast genom styrelsrepresentation.

Det tredje "måstet" är *en utvecklande miljö*. När det gäller högteknologi vet man från forskningen att företaget för att lyckas bör ingå i ett kluster av företag som arbetar med besläktade teknologier och produktområden, dessutom bör detta kluster finnas i närheten av högre teknisk utbildning och forskning, kalla det "Kista-miljö".

Till dessa tre "måsten" kan sedan läggas att det skall finnas fungerande produktmarknader och marknader för arbete och kapital. Det blir särskilt viktigt när vi talar om steget efter entreprenörsfasen, steget ut på marknaden. Men det påverkar också entreprenörsfasen, riskkapitalet kommer helt enkelt inte fram om ägarna tror att marknadsfasen inte går att finansiera.

Ryssland som högteknologiland

De tre kraven gäller också på samhällsnivå. Också här finns "måste"-krav, flera än när vi bara tittar på företagsperspektivet:

1. Ryssland måste vara en rättsstat i meningen att det finns lagar och en rättsapparat inklusive sanktionssystem som fungerar i stort sett som i vilket västland som helst.
2. Det måste finnas en riskkapitalmarknad som är tillräckligt bred och djup för att kunna finansiera en stor mängd startups i många branscher.
3. Det måste, mera allmänt, finnas fria marknader för arbete, kapital, produkter och tjänster. Med fri marknad menas då, förutom fri etablering och fri exit, att staten via regelsystem och byråkrati inte blandar sig i prissättning eller rörlighet på någon marknad mer än vad som gäller för de flesta västländer (till exempel för att skydda konsumenten, eller av försörjnings- och säkerhetspolitiska skäl).
4. Det måste finnas en öppenhet i samhället som får kreativa och entreprenöriella människor att trivas och som gör det möjligt för nyskapande högteknologiska miljöer att utvecklas.

Till det kommer ett "måste" som inte syns i företagsperspektivet.

5. Det måste finnas ett brett småföretagande, en stor småföretagssektor. En politiker kan tycka att man skulle kunna koncentrera ansträngningarna till högteknologisk företagsutveckling, till exempel se till att det finns industriparker eller inkubatorer. Det är så politiker i många västländer, liksom i Ryssland, har sett på saken. Forskningen antyder att det inte kommer att fungera. För att ett land skall få fram många konkurrenskraftiga företag inom högteknologi, fordras av allt att döma många startups i många branscher som med tiden blir en stor och vital småföretagssektor, däribland ett antal riktigt framgångsrika, exporterande högteknologiföretag.

Till dessa punkter måste sedan läggas ett antal hygienfaktorer. Den ekonomiska politiken, infrastrukturen, den högre utbildningen och forskningen etc., måste fungera på konkurrenskraftig nivå. Liksom reglerna för handeln med omvärlden. För att förenkla analysen och diskussionen utgår jag från att Ryssland uppfyller alla sådana hygienfaktorer. Jag utgår också från att det finns entreprenörer så det räcker. Det inget djärvt antagande. Empirin visar att i varje befolkning finns en viss mängd entreprenöriella talanger färdiga att blomma ut när förutsättningarna finns. Det gäller rimligen också för Ryssland. För övrigt framgår av den ryska 1990-talshistorien, det första decenniet efter Sovjetunionens fall 1991, att det fanns en stor mängd entreprenörer som såg möjligheterna i kaoset, en del av dem blev stenrika oligarker.

Hur ser det ut? Dystert

Givet att hygienfaktorerna är infriade och att entreprenörerna in spe finns, hur uppfyller då Ryssland de fem "måstena"? Sva-

ret blir dystert. Egentligen inte på någon av de fem punkterna infriar Ryssland fullt ut vad som krävs för att få fram högteknologiska produkter som av egen kraft kan ta plats på de globala marknaderna. Framförallt på tre av punkterna ligger Ryssland långt från vad som behövs.

**Ryssland är inte en rättsstat.* Det finns starka bevis för att framförallt äganderätten till patent, mark, råvaror och andra tillgångar är ofullkomlig, alltså sådana tillgångar som är själva grunden för allt företagande, inklusive entreprenöriell utveckling av högteknologi. Exempel i stor mängd från småföretagssektorn visar korruption via sammanblandning mellan politik och äganderätt. Det handlar oftast om att regelsystemen, inte bara lagar utan också tillämpningsregler, är så diffusa eller svårtillämpliga att det finns utrymme för byråkrater och politiker att på ett eller annat sätt ta betalt för "licensen", till exempel rätten till etablering, rätten att kunna köpa nödvändiga insatsvaror, eller bara rätten att få fortsätta att driva sitt företag.

**Ryssland är inte det öppna samhälle som är själva grunden för att entreprenörer skall trivas.* Den amerikanske geografen Richard Florida är berömd för sina tre "T:n" – Teknologi, Talang och Tolerans – som alla tre måste finnas med i miljön, i en stad eller i ett land, för att den kreativa klassen, och till den hör entreprenörer, skall finna sig väl tillrätta. Man kan kritisera Richard Floridas enkla formel, och många gör det, men det räcker med sunt förnuft och vanlig iakttagelseförmåga för att förstå att det, förutom teknologin, måste finnas talang och kompetens för att få fram en konkurrenskraftig produkt.

Den för Ryssland kritiska komponenten är "tolerans". För Richard Florida betyder "tolerans" en multikulturell miljö med liberal syn på till exempel samkönade äktenskap, hbtq-samhället etc. Det är svårsmält för den politiska ledningen i ett – relativt Västeuropa – värdekonservativt och religiöst land som Ryssland. Sanningen är att Ryssland så som landet har utvecklats under Putin, och särskilt efter 2012, ligger långt från att infria toleranskriteriet enligt Florida, på 38 plats bland världens länder enligt den senaste mätningen (2015).

Men det här är en mycket större fråga. Den kan formuleras ungefär så här: Är det överhuvudtaget möjligt för dagens Ryssland med uppenbara inskränkningar i de liberala friheterna och demokratin att skapa en framgångsrik miljö för entreprenörer? Jag tror inte det. Ryssland av idag syndar på nästan alla punkterna i det liberala konceptet, inte minst vad gäller fri media, och särskilt fri rikstäckande TV-media (som överhuvudtaget inte längre finns). Och det är inte hela bilden. Ryssland är också en skendemokrati där det redan på förhand i praktiken är bestämt vem som skall vinna valen, och med ett parlament som, bildligt talat, äter ur ledarens hand etc. Kreativa människor, inte minst entreprenörer, vill ganska säkert inte ha det på det sättet. Skapar det auktoritära samhället dessutom rädsla hos medborgarna att uttrycka sig kritiskt mot politiken och makthavarna, och det finns många dokumenterade vittnesmål om att den rädslan finns i dagens ryska samhälle och av allt att döma ökar för varje år, ja då kommer det ganska säkert inte fram särskilt många entreprenörer.

**Ryssland har ingen stor småföretagssektor.* Småföretagen i dagens Ryssland svarar enligt statistiken för en väsentligt mindre andel av BNP än vad som gäller för OECD-länderna som grupp. Det betyder i praktiken att landet redan från början är handikappat vad gäller möjligheten att få fram högteknologi som kan säljas på världsmarknaden. Saker och ting måste komma i rätt tågordning – först ett brett nyföretagande, därefter en allt större småföretagssektor, därefter vissa konkurrenskraftiga högteknologiföretag. Den processen kan ta årtionden. Och som sagt, den kommer troligtvis inte igång överhuvudtaget utan att frihet i klassisk liberal mening och fungerade demokrati införs.

Inte heller på de kvarstående två punkterna av fempunktlistan, de två som handlar om fungerande marknader, är det klarlagt att Ryssland av idag inte fullt kan uppfylla vad som krävs. Vi vet att riskkapitalmarknaden inte är lika utvecklad som i väst. Den liknar idag mer hur det såg ut i Sverige under 1970-talet där staten var i stort sett den enda aktör som kunde ställa upp med riskkapital, det gjordes med statsfinansierat aktieäggande och mjuka lån, långa krediter med subventionerade räntor. Det är inte en särskilt effektiv modell för riskkapitalförsörjning jämfört med dagens västerländska ordning med stora privata riskkapitalbolag.

För att sammanfatta. Brister i rättsstaten, särskilt i äganderättens praktiska tillämpning, en för liten och för okvalificerad riskkapitalmarknad, och framförallt insnävade liberala friheter, en handikappad demokrati och ett auktoritärt styre som inte backar för rättsvidriga övergrepp på privatpersoner och företag, en sådan samhällsmodell skapar inte den kreativa miljö som

fordras för att högteknologiska företag med uthållig framgång skall kunna klara sig på den globala marknaden. Och då hjälper det inte att Ryssland har både teknologin och talangen (apropå Richard Floridas tre "T:n").

Om bilden har ändrats till det bättre under 2000-talet? Knappast, snarare tvärtom.

Elefanten i rummet

Ryssland har ytterligare ett handikapp när det gäller förutsättningarna för högteknologisk entreprenöriell utveckling, ett handikapp som nästan aldrig är på tal bland ekonomer och politiska tänkare. Den ryska kulturens värderingar, den rysk-ortodoxa civilisationens värderingar, är högst sannolikt inte lika pådrivande mot kreativitet och entreprenörskap som den västerländska kulturen. I nästa essä skall jag titta närmare på vad det innebär konkret.

Litteratur:

Graham, L., (2013), *Lonely Ideas*, MIT Press, Boston, Mass.;

"Inside the bear", *Economist*, special report, October 22nd 2016;

Byström, G., 2017, *Med Guds hjälp, Om religion och politik i Ryssland, Ungern och Polen*, Ordfront, Stockholm;

Florida, R. L., 2006, *Den kreativa klassens framväxt*, Daidalos, Stockholm;

Publicerad på bloggen: januari 2018

Vad skiljer västkulturen från den rysk-ortodoxa?

Den amerikanske statsvetaren Samuel Huntington gör boskillnad mellan den västerländska kulturen å ena sidan och västlänternas modernisering å den andra. Med modernisering menar han industrialiseringen och allt som följt med den – arbetsdelning, ökad läs- och skrivkunnighet, social rörlighet, urbanisering, kapitalism, aktiebolag etc. Den västerländska civilisationen blev till på 700- och 800 talen e. Kr. och utvecklade sina speciella karaktärsdrag under de därpå följande seklen. Väst började däremot inte moderniseras förrän under 1600- och 1700-talen. "Väst var väst långt innan det blev modernt" som Huntington uttrycker det.

Vad utmärker då den västerländska kulturen? Ja, i korthet följande om jag sammanfattar Huntingtons uppfattning: Det klassiska arvet. Katolicism och protestantism. Separationen mellan kyrka och stat. Rättsstat. Social pluralism. Individualism.

Med utgångspunkt från Samuel Huntington (men också vissa andra) har jag i tablan på nästa sida (vänstra kolumnen) försökt formulera ett antal nyckelord för det "västerländska". Det har jag sedan i den andra kolumnen ställt mot det "rysk-ortodoxa". Jag gör skillnad mellan värderingar och politiska grundprinciper. Det senare är institutioner och strukturer som man i respektive civilisation i någon form av "politisk" process har enat sig om skall gälla.

Jag begränsar i fortsättningen mina kommentarer till de begrepp i den vänstra kolumnen som är kursiverade.

Den västerländska civilisationens värderingar	Den rysk-ortodoxa civilisationens värderingar
Alla människors lika värde <i>Individualism</i> <i>Du kan påverka ditt liv</i> <i>Frihet</i> <i>Rationalitet</i> <i>Livet här och nu</i> Arbete är viktigt Solidaritet med de svaga	Alla människors lika värde? Stat/nation/samhälle Du är underordnad samhället Konservatism Mysticism/andlighet Livet efter detta Arbete är viktigt? Solidaritet med de svaga
... och politiska grundprinciper	... och politiska grundprinciper
Kyrka-stat åtskild/ <u>sekularism</u> Representativ demokrati <i>Tydlig äganderätt</i> <i>Land skall med lag styras/regelstyrt</i> Harmoni mellan raser och religioner	<u>Ledaren</u> , kyrkan och folket ett Autokrati Svag äganderätt Ryssland styrs av människor, inte av regler Harmoni mellan raser och religioner

Individualism skall här tolkas så att i den västerländska traditionen kommer, förenklat uttryckt, individen före samhället. Individen är skyddad från påverkan eller övergrepp från andra, inklusive från staten. Så tydlig är inte individens rättigheter i den rysk-ortodoxa kulturen. Historiskt har staten, och ledaren/ tsaren, gjort som den behagat visavi individen. Och principen att statens intresse går före den enskilde medborgarens gäller uppenbarligen även idag med tanke på de väl dokumenterade övergrepp på enskilda som den ryska staten då och då ägnar sig åt. Av allt det Samuel Huntington hänför till "det västerländska" menar han att individualismen sannolikt är den viktigaste, och för väst mest särpräglade komponenten jämfört med andra civilisationer.

Du kan påverka ditt liv, "du kan göra skillnad", är en inställning som tillhör det västerländska och är rotat i kristendomens tillit

till den enskilda människan (som i sin tur är grundstenen för demokratin). På den punkten är skillnaden stor mot vissa andra kultursfärer och religioner. Islam har exempelvis en fatalistisk grundsyn där människans egna vilja gör mindre skillnad. Det påverkar graden av självtillit, och därmed möjligheten att ta saken i egna händer. Den rysk-ortodoxa världssynen har också ett fatalistiskt drag. I kombination med det vi just konstaterat att staten väger tyngre än individen blir det en hämsko för den som vill ta tag i sitt eget liv och göra skillnad.

Frihet är ett begrepp som förknippas med det västerländska samhället. Med frihet menas då att jag som individ så länge jag inte skadar någon annan kan göra vad jag vill. Jag kan flytta vart som helst, jag kan ta vilket arbete jag vill, jag kan säga vad jag vill, jag kan tro på vad som helst, inklusive på vilken Gud som helst, jag kan gå med i vilken organisation som helst etc. Det är de liberala friheterna. Jag kan också i princip göra vad jag vill med mina inkomster och tillgångar. Men i praktiken är den friheten begränsad. I alla länder (möjligen med undantag av vissa rika oljestater) har man i en politisk process bestämt att viss del av medborgarnas inkomster och kapitalavkastning skall betalas i skatt för att finansiera det gemensamma.

Frihet så definierat finns med som en grundsten i alla moderna västerländska politiska idéströmningar. Mest extrem i sin tolkning av frihetsbegreppet är libertarianismen, och dess ekonomiska variant, nyliberalismen. Den europeiska liberalismen, liksom socialdemokratin, är mer sansade varianter men utgår från det liberala frihetsbegreppet i sina respektive program.

Det finns naturligtvis frihetliga värderingar även i rysk kultur och tradition. Men frihet i politisk mening betyder något helt

annat. Det är synonymt med suveränitet i meningen det egna samhällets, i sista hand Rysslands, oberoende av andra medan vi i väst menar individens frihet från andra, särskilt från staten. Det finns politiska partier i dagens Ryssland som är liberala i europeisk mening. Men de är, av olika skäl, marginaliserade företeelser. Det dominerande draget i rysk kultur, religion och politik är konservatism. Eller som Rysslandskännaren, språkprofessor Per-Arne Bodin formulerar det: "Denna konservatism är relaterad, å ena sidan, till det ryska sinnets upptagenhet av eviga frågor, och å den andra till politisk konservatism, bakåtsträveri, främlingsfientlighet och antisemitism."

Det är den rysk-ortodoxa kyrkan som idag i första hand driver en konservativ agenda där man till exempel försvarar de traditionella könsrollerna, typ kvinnans plats är i hemmet, och fördömer homosexualitet och annat som hör till hbtq. Även politikererna har under de senaste åren haft en värdekonservativ retorik. President Putin talar då och då om det västerländska samhället som dekadent och på nedåtgående. Andra, särskilt fundamentalistiska slofiler, går längre och hävdar att den rysk-ortodoxa civilisationen är exceptionell, primus inter pares bland civilisationer. Kreml driver däremot inte idag en främlingsfientlig eller rasistisk politik. Det försiktiga och förtänksamma draget hos den politiska konservatismen är samtidigt tydligt. Den ekonomiska politiken har inte någon gång efter år 2000 ägnat sig åt några äventyrligheter (och blivit, som jag varit inne på, mycket framgångsrik på köpet).

Rationalitet. Att agera rationellt, att ha fötterna på jorden, att resonera logiskt etc. är handlingsätt som kan förknippas med den västerländska kulturen, och som inte finns lika tydligt i alla

civilisationer. Rationaliteten har sin grund i den kristna religionen av samma skäl som den anser att du skall ha en aktiv inställning till ditt eget livsöde, och en optimistisk inställning till både vad du själv kan åstadkomma och till vad samhället kan utträta. Det ligger i sakens natur att de samhällen som kulturellt inte värderat ett rationellt och förnuftstyrt agerande lika högt som västländerna har riskerat att hamna på efterkälken materiellt. Ryssland har under de senaste århundradena haft svårt att komma ifatt Europa ekonomiskt. Det kan han något att göra med just det, med att den rysk-ortodoxa religionen har ett drag av mysticism och antirationalism. Den skiljer sig därvid från katolicismen, och i ännu högre grad från protestantismen.

Livet här och nu (som väl egentligen skall formuleras: Koncentrera dig på livet här och nu, det är det som räknas, inte på vad som kan komma sedan) kan som värdering uppfattas som en variant av rationaliteten. Men det finns en skillnad. Det handlar inte om att agera förståndigt och logiskt. Det handlar om att göra det bästa möjliga av ditt liv oavsett var du har hamnat, att även om omständigheterna är vidriga aldrig tro att det finns något annat liv efter detta att hoppas på. Du har bara ett liv. Den ryska traditionen härvidlag, också den med sitt ursprung i ortodoxa religionen, är långt från lika tydlig på den punkten. Det finns, som professor Bodins citat antyder, ett drag av världsfrånvändhet i rysk tradition, att det väsentliga är livet efter detta.

Det finns ett skäl till varför jag i det här sammanhanget har begränsat mig till dessa fem nyckelord för "det västliga" – individualismen, vissheten att du kan påverka ditt liv, att du har frihet att göra, tycka och tro vad du vill så länge du inte gör dina

medmänniskor illa, rationaliteten och förnuftsstron, och att livet här och nu är det centrala. Alla fem är värderingar som har spelat en avgörande roll för varför västs modernisering har gått snabbare, och givit dess medborgare en levnadsstandard långt över vad som gäller för andra civilisationer. Det gäller i synnerhet om vi kombinerar dessa fem värderingar med två grundprinciper för den västliga kulturen, *en tydlig äganderätt* och att *”land skall med lag byggas”*. Tillsammans blir dessa sju komponenter västs framgångsformel för materiella framsteg och hög tillväxt.

Litteratur:

- Anners, E., 1957, "Kristendomen och den västerländska kulturen", *Svensk Tidskrift*, december 1957;
- Bodin, P-A, 2008, "Den ryska ortodoxa traditionens inflytande", ingår i: Almqvist, K. & Linklater, A., (red.), 2008, *Om Ryssland, Perspektiv från Engelsbergsseminariet 2008*, Atlantis, Stockholm;
- Byström, G., 2017, *Med Guds hjälp, Om religion och politik i Ryssland, Ungern och Polen*, Ordfront, Stockholm;
- Huntington, S., P., 2006, *Civilisationernas kamp*, Atlantis, Stockholm;
- Landes, David S. (1998), *Nationers välstånd och fattigdom*, Prisma, Stockholm;
- Pipes, R., 2002, *Ägande och frihet*, Natur och Kultur, Stockholm;
- Zakaria, F., 2009, *The Post American World*, W.W. Norton & Company, Inc., New York;

Publicerad på bloggen: januari 2018

Nej, Ryssland kommer inte hämta in västs ekonomiska försprång

Någon månad innan Vladimir Putin skulle sväras in som Rysslands president på senvåren år 2000 intervjuades han i London av TV-journalisten David Frost och sa bland annat följande: "I cannot imagine my own country in isolation from Europe and what we often call the civilized world," Och Frost frågade, skulle Ryssland kunna gå med i NATO? Putin svarade: "I don't see why not. I would not rule out such a possibility."

Med det perspektiv vi har idag, 2018, framstår Putins ord som mer än häpnadsväckande. Det är ett tydligt ställningstagande för att Ryssland är en del av Europa. Och att för att Ryssland skulle kunna vara medlem av Nato. Vi har glömt att Putin, trots sin bakgrund i KGB, vid den här tiden betraktades som en del av den västvänliga gruppen i Kreml. Han hade under 1990-talet varit demokraten Anatolij Sobjaks närmaste man i stadshuset i St Petersburg, och där arbetade samtidigt bland andra Alexey Kudrin och Herman Gref, de som senare blev de tunga liberalerna i Putins Kreml.

Det Putin sa till David Frost upprepade han, men i andra och högtidligare ord, i sitt installationstal några veckor senare, den 7 maj 2000. Han sa bland annat: "Vi är långt från färdiga med att bygga en demokratisk stat, men vi har redan kommit långt. Vi måste glädjas åt det vi åstadkommit, behålla och vidareutveckla demokratin, vi måste få regeringen, vald av folket, att arbeta i dess intresse...Det här en principiell inställning som jag försvarar och planerar att försvara i framtiden." Tre år senare, i

ett tal i samband med ett statsbesök i England 2003, återkom Putin till samma budskap.

Med andra ord, när Putin tillträdde som president år 2000, och under i vart fall hela den första presidentperioden, önskade han att döma av sina uttalanden att Ryssland skulle bli en del av Europa, underförstått en del av den västerländska samhällsmodellen med kapitalism och liberala friheter. Rysslands väg mot demokrati skulle fortsätta.

Det har blivit precis tvärtom. Ryssland har steg för steg fjärrmat sig från väst och västliga ideal och institutioner.

Amerikanska PBS har publicerat ett femtiotal så kallade "Putin files", timmeslånga tv-intervjuer med Rysslandsspecialister, politiker, säkerhetsfolk, diplomater, akademiker och journalister, de flesta amerikaner men också många ryssar (som Vladimir Ryzjkov, Ekaterina Schulman, Mikhail Zygar mfl). Intervjuerna, gjorda under 2017, ger en relativt samstämmig bild av vad som har hänt.

Putin kände sig ganska snart bara halvt välkommen in i den västliga ledarkretsen. Han började tvivla på västs goda vilja. Han var kritisk mot USA:s invasion i Irak. Han fick se hur NATO inte stannade i Tyskland som Gorbatsjov fått löfte om (omdiskuterat) utan närmade sig den ryska gränsen med trupper och avancerade vapeninstallationer. Han anade CIA bakom de så kallade färgade revolutionerna i Georgien 2003 och i Ukraina vintern 2004. Han fick 2008 veta att både Georgien och Ukraina var välkomna in i NATO, vid den tiden var ett NATO-medlemskap till dessa båda grannländer ingenting annat än en förnedring av

Ryssland och Putin. Och sedan fortsatte det på samma sätt och kulminerade inför presidentvalet 2012 med stora protester på Moskvas gator som Putin var övertygad om var iscensatta av väst.

Nu hade Vladimir Putin fått nog. Efter 2012 års presidentval blev politiken mer repressiv. Den liberala oppositionen klämdes åt oftare och med hårdare metoder. Regelmässigt fängslades Kremlkritiska personer av ett eller annat påhittat skäl. Två Pussy Riots medlemmar dömdes till långa fängelsestraff för en harmlös incident. Det lagstiftades mot "utländska agenter" så att NGO:s och andra med samarbete med väst fick det svårare, eller helt enkelt fick stänga ner. Västliga värderingar kallades dekadenta. Putin gick, bildligt talat, allt oftare i kyrkan och talade mer och mer om saker som tilltalade den stora majoriteten av konservativa ryssar. Kort sagt, efter 2012 var det slut med drömmen om Ryssland som en integrerad del av Europa, det som Putin hade sett som självklart när han intervjuades av David Frost år 2000. I en rapport från Kulturministeriet i Moskva, framtagen som en del av underlaget för den nya kulturpolitik som presenterades våren 2014, sägs i klartext – "Ryssland är inte en del av Europa". Formuleringen kritiserades och finns inte kvar i det politiska dokumentet men det antyder att den stämningen dominerade på byråkratnivån i Kreml vid den tiden.

Vladimir Putin hade nu gått varvet runt, från västorienterat demokrat år 2000 till rysk-ortodox autokrat några år in på sin tredje presidentperiod.

Kreml hade uppenbarligen bestämt sig, Ryssland kommer inte, i varje fall inte så länge Vladimir Putin är president, att bli en de-

mokrati i västerländsk mening med liberala friheter, rättsstat och fria val. Och han har starka krafter på sin sida:

Historien talar emot demokrati. Med några få undantag av steg mot demokratisering – primärt Tsarryssland under Nikolaj II (1894-1918), Sovjetunionen under Gorbatjov och Ryska Federationen under Boris Jeltsin – har landet alltid varit auktoritärt styrt. Historikern och Rysslandskännaren Stephen F. Cohen skriver apropå landets auktoritära traditioner: "Russia cannot jump out of its skin".

De flesta ryssar vill inte ha västerländsk demokrati. När Levada 2013 frågade vilken sorts demokrati Ryssland behöver tyckte bara var fjärde av de tillfrågade att västerländsk demokrati var något eftersträvansvärt. Över hälften tyckte i stället att Ryssland antingen bör ha en helt egen form av demokrati (34%) eller samma slags »demokrati« som fanns i Sovjetunionen (17%). Kalle Kniivilä skriver i sin bok *Putins folk*: "Själva ordet 'demokrati' verkar ha förlorat sin betydelse för många av dem jag träffade i Ryssland hösten 2013. 'Demokrati' hade man på 90-talet och dit vill man inte tillbaka, för då var det fattigt och eländigt. Nu är det i alla fall någon sorts ordning och reda i landet."

De flesta ryssar är idag starkt västkritiska. Majoriteten av ryssarna verkar vara övertygande om att det egentligen är väst som ligger bakom många av Rysslands problem. Eller som Kniivilä sammanfattar bilden han fick vid intervjuerna: "Att västmakterna vill Ryssland illa är ett axiom för många av dem jag träffar. Helst skulle väl väst se hela Ryssland försvinna från världskartan, gissar många."

Till det kan läggas, och sannolikt inte minst viktigt för Putin själv – *det finns framgångsrika autokratiska regimer*. Ett exempel är Kina som lyckats på den globala marknaden under ett auktoritärt politiskt styre. Det är dessutom ett grannland. Ett annat exempel är Singapore, en slags autokratins Rolls Royce, som under årtionden i praktiken styrts av en person, Lee Kuan Yew, och hans familj. Och Chile, Sydamerikas idag starkaste ekonomi och nu en demokrati, utvecklades till ekonomisk framgång under ett autokratiskt styre, Pinochet-regimen, som väst avskydde i nästan lika hög grad som vi idag avskyr Putin-regimen.

För det fortsatta resonemanget utgår jag således från att det är vad som gäller – Rysslands nuvarande ledning har bestämt sig för att landet inte är en del av det västerländska Europa utan ett eget samhällsbygge som i viktiga avseenden, främst det auktoritära styrelseskicket, skiljer sig från den västerländska samhällsordningen. Låt oss med reverens till rysk 1800-talshistoria benämna modellen "Putins Sonderweg". Jag utgår också från att det valet är slutgiltigt i meningen att det kommer känneteckna Ryssland under överskådlig tid, åtminstone lika länge som landets tidigare Sonderweg-perioder har varat. Det betyder 30-50 år.

Den fråga jag skall försöka besvara i essän är om samhällsexperimentet "Putins Sonderweg" har möjligheter att lyckas ekonomiskt i meningen förbättra Rysslands position i konkurrensen med omvärlden? Att "lyckas ekonomiskt" definieras då som att Rysslands BNP per capita (mätt i gemensam valuta) långsiktigt skall förbättras i förhållande till OECD-länderna. Ryssland skall börja "ta ifatt" för att slutgiltigt, om den relativt högre tillväxten är uthållig, faktiskt komma i fatt och åtminstone nå samma BNP

per capita nivå som genomsnittet av OECD-länderna. Tidsperspektivet måste vara mycket långt, minimum trettio år, fram till 2050.

Den första frågan att diskutera är om det är möjligt att – som uppenbarligen Putin vill – reformera den nuvarande samhällsmodellen. Den måste det närmaste decenniet bli mer globalt konkurrenskraftig än vad den är idag, det är alla, således också Kreml införstådd med.

Konturerna av reformerad rysk samhällsmodell

Särskilt två modeller för reformering av rysk ekonomi har under de senaste 2-3 åren diskuterats i rysk media, också i engelskspråkig media. De två reformpaketen presenterades för Vladimir Putin på en och samma dag i slutet av maj 2017.

Alexey Kudrin, tidigare bland annat finansminister, numera chef för sin egen tankesmedja och med goda kontakter med president Putin, fick ett officiellt uppdrag att utreda hur rysk ekonomi bör reformeras. Budskapet från Kudrin är att äganderätten måste stärkas, att den statliga sektorn är för stor, att det måste avregleras så att marknaderna blir friare och byråkratin minskar. Han är kritisk mot att viktiga reformer har beslutats av myndigheterna men inte genomförts, eller genomförts bara halvhjärtat och delvis. Privatiseringen av statliga företag är ett exempel. Han nämner att planen för privatiseringar för exempelvis åren 2012-13 var 728 miljarder rubel. Det blev 86 miljarder rubel. Det finns överhuvudtaget hos Kudrin en otålighet kring den låga reformtakten under senare år.

Boris Titov, statstjänsteman i Kreml med uppgift att vara en slags näringslivsombudsman (med den officiella titeln "Presidential Commissioner for Entrepreneurs' Right"), har tillsammans med en grupp ekonomer och andra specialister arbetat fram ett reformprogram för rysk ekonomi. Otåligheten har Kudrin- och Titov-planerna gemensamt. Men principiellt är det stor skillnad i anslaget.

Medan Kudrin fokuserar på ingrepp i institutionerna, särskilt äganderätten, och få till fungerande marknader med mindre byråkrati och statliga inblandning, är Titov-planen i huvudsak klassisk Keynesiansk politik för att öka efterfrågan med underbalanserad budget, aggressiv penningpolitik, "trycka pengar"-politik bland annat för att finansiera stora industripolitiska program där staten och det privata näringslivet gemensamt satsar på kluster av företag i vissa sektorer. Också Titov-planen talar om behovet av förbättringar av rättssystemet och administrativa lättnader för företagen men först i andra hand, först när tillväxten har kommit upp i acceptabel nivå. Och ambitionerna är mycket höga. Redan 2019 är målet att BNP-tillväxten skall vara minst 3,5%, 2025 skall den vara 5-6%.

De båda huvudansvariga är ömsesidigt kritiska. Enligt *Financial Times* (31 maj, 2017) tyckte Alexey Kudrin att Boris Titov med sina förslag mest liknade en alkemist som försöker göra guld av bly. Titov å andra sidan menade att Kudrin inte förstår att Ryssland inte kan vänta på att institutionella reformer får genomslag. Sådant måste anstå: "Maybe somewhere, some day, when the conditions are right the institutions will improve" he said of Mr Kudrin advice. " But here and now, everyone will just keep on stealing and taking the riches abroad."

Vad kommer då att ske nu när Vladimir Putin gått in i sin fjärde presidentperiod? En kvalificerad gissning är att presidenten inte ställer upp på Titov-planen, i varje fall inte dess mer radikala industripolitiska och penningpolitiska delar. President Putin har gång på gång visat att han ekonomisk-politiskt prioriterar stabilitet, och att välja Titov-planen är att ta en betydande risk att stabiliteten skulle rubbas. Mer sannolikt är att Putin väljer att behålla den strama ekonomiska politiken men ta upp några av Alexey Kudrin förslag. Ett omfattande privatiseringsprogram för 2017-19 är redan beslutat. Det kommer kanske också att implementeras. Sannolikheten är hög eftersom staten behöver förstärka kassan bildligt talat, de två stora statliga "reservfonderna" har minskat kraftigt efter 2015.

Hur skulle ett reviderat autokratiskt styre i Ryssland kunna se ut om några år, säg i slutet av 2020-talet? Ja, jag tycker att man ganska väl kan se konturerna av ett sådant idealt system om målet är hög ekonomisk tillväxt. Det måste framförallt bli ett mer rättssäkert Ryssland (kallas här "Rättssäker autokrati"). Skälet är att utan rättssäkerhet fungerar inte marknadsekonomi optimalt, och därmed kan inte grundkriteriet, en globalt konkurrenskraftig ekonomi, uppfyllas.

I kort sammanfattning skulle "Rättssäker autokrati" kunna se ut som i den markerade kolumnen i tablån på nästa sida. Tablån ger en del information om utvecklingen över tid. Vi kan se att Gorbatsjovs glasnost i teorin innebar liberala friheter att säga och tycka vad man vill både för individen och i media. Men han ville behålla Sovjetstaten (därav "nejt" på övriga kriterier). Sammanställningen visar också att Boris Jeltsin gjorde ett allvarligt försök att skapa en västerländsk demokrati av det sönder-

slitna Sovjetsamhället. Det tredje man kan se av tablån är att det efter år 2000 med tiden har skett en åtstramning av de liberala friheterna. Alla bedömare är överens om att efter de omfattande demonstrationerna inför dumavalet 2011 och presidentvalet 2012 har tumskrubarna dragits åt.

Västlig demokrati	<i>Gorbatjov omkr 1990 ("glasnost")</i>	<i>Jeltsin 1990-talet</i>	<i>Putin I&II 2000-2008</i>	<i>Putin III efter 2012 [=fortsätta som hittills]</i>	"Rättsäker autokrati"
<i>Liberala friheter</i>					
-rörelsefrihet	Ja	Ja	Ja	Ja?	Vissa lättnader (vs Putin III)
-yttrandefrihet	Ja	Ja	Ja	Mycket svag	
-pressfrihet	Ja	Ja	Ja?	Oklar	
-religionsfrihet	Ja	Ja	Ja?	Svag	
-mötesfrihet	Ja	Ja	Ja?		
<i>Politiskt system med fria val</i>	Nej	Ja?	Ja?	Svagt	Vissa lättnader
<i>Rättsstat grundat på likhet inför lagen</i>	Nej	Tveksamt	Nej	Nej	Ja
<i>Tydlig äganderätt till egendom</i>	Nej	Svag	Svag	Svag	Ja
<i>Kapitalism/marknadsekonomi</i>	Nej	Ja	Ja, men statsdominerat ägande	Ja, men statsdominerat ägande	Ja

Är det realistiskt att tro att en Sonderweg för Ryssland efter ungefär de här konturerna skulle kunna bli verklighet under Vladimir Putins kvarstående tid vid makten? Möjligen.

Det som talar för är att det är nödvändigt. Det är ingen tillfällighet att det hos de två officiella utredarna, både hos Kudrin och Titov, finns en otålighet. Det är bråttom. Förutsättningarna för

rysk ekonomi att arbeta effektivare och mer tillväxtorienterat måste förbättras radikalt och på kort tid.

Det som talar mot är "sistema" (se "Varför är korruptionen så hög i Ryssland?"). "Putin sistema" prioriterar stabilitet i ekonomin framför reformer, och särskilt radikala reformer som omfördelar samhällets inkomster så att risken ökar för folklig kritik och social oro. De etablerade kretsarna, inte så sällan personer med bakgrund i säkerhetstjänsten, silovikis, som till stor del förverkligar Kremels intentioner i den statliga sektorn riskerar – om rättssamhället skulle komma att fungera mera oväldigt – att mista själva basen för sin väl dokumenterade korruption. En sådan förändring kommer sannolikt inte att ske, det tycks forskare som Daniell North, Alena Ledeneva och Vladimir Gelman som studerat den Putinska samhällsmodellen vara överens om.

Ytterligare en sak som talar mot är personen Vladimir Putins omvittnade ointresse för politisk ideologi och idé. En fd medarbetare i presidentadministrationen, Glev Pavlovskij, säger i en SvD-intervju att västvärlden missförstår hur Rysslands styrs. Det finns ingen strategi, Kreml tänker aldrig framåt, i stället hoppar man från kris till kris. "Det fungerar som en jazzorkester – ständig improvisation." Ett annat sätt att säga samma sak är att i Putins värld handlar allt om realpolitik, Ryssland kan samarbeta med vem som helst oavsett politisk färg, höger eller vänster gör ingen skillnad. Realpolitik är på många sätt en framgångsformel för en politiker. Men det är, som sagt, inte en självklarhet för en realpolitiker att tänka om den egna politiken i ideologiska och idémässiga termer. Det kommer Putin sannolikt inte att göra frivilligt.

För resonemangets skull väljer jag ändå att tro att Vladimir Putin under sin återstående tid som president faktiskt gör Ryssland till en "rättssäker autokrati", privatiserar, minskar statsbyråkratins inblandning i marknaderna och, viktigast, stärker äganderätten för allt företagande till "europeisk" nivå.

Nej, Ryssland kommer inte hämta in västs ekonomiska försprång

Även givet en reformering av den ryska samhällsmodellen (till "Rättssäker autokrati") kommer Ryssland ändå inte att under de närmaste decennierna, fram till 2050, kunna avsevärt minska gapet i levnadsstandard till västländerna (mätt som BNP per capita i gemensam valuta), än mindre eliminera gapet.

Det finns några orsaker till varför Ryssland som jag ser det kommer att misslyckas att ekonomiskt närma sig västländerna:

1 En ekonomi med strukturella svagheter redan i utgångsläget

Ett antal symptom antyder att rysk ekonomi har allvarliga problem med strukturen, och därmed med konkurrenskraften på sikt.

Det starka oljeberoendet för både export, statsfinanser och BNP-tillväxt är det mest uppenbara. Enligt WTO består Rysslands export till över 70% av fossila bränslen, främst olja och gas.

Även om olja och gas under överskådlig tid, säg fram till 2050, kommer att användas i den globala ekonomin förefaller de flesta bedömare vara överens om att fossila bränslen kommer att gradvis få minskad betydelse. Många länder har politiska mål om en utfasning till senast 2050. Oavsett vad man tror om

det realistiska i sådana målsättningar är det få som ifrågasätter trenden. Ryssland måste använda de närmaste decennierna för att investera sig bort från den låga differentieringsgraden i ekonomin, och särskilt från det starka beroendet av olje- och gasutvinningen.

Ensidig handel. Det finns strukturella problem och risker i handelsmönstret genom Europas övervikt i den ryska utrikeshandeln. Uppemot hälften av både den ryska exporten (46%) och importen (43%) sker idag med Europa.

De statliga företagens dominans. De stora statliga (och börsnoterade) företagens andel av det samlade marknadsvärdet av alla ryska börsföretag uppgick 2014 till ca 40%. Det statliga ägandet i företagssektorn ökade från 30% till 50% under tioårsperioden 2003-2013.

Det statliga inflytandet över rysk ekonomi i mer kvalitativ mening (alltså alldeles bortsett från statligt företagande) har gradvis ökat under Putins tid vid makten. I en akademisk studie från 2017 sägs att den här utvecklingen idag bland annat innebär "... ökad roll för statsägda organisationer att fördela finansiella resurser och för att kontrollera ekonomiska aktörer". Bakom en så intetsägande formulering döljer sig den "informella" syn på äganderätt som jag skrivit om tidigare (se "Varför är korruptionen så hög i Ryssland?") som gör att Kreml idag har ett järnhårt grepp över i praktiken alla större företag oavsett om de är statsägda eller privata. Det är detsamma som att säga att marknaden inte fungerar som den ska. Alexey Kudrin uttrycker det som att "...the main problem of the Russian economy is...rooted in weak market mechanisms."

En delvis sårbar lokaliseringsstruktur är ett annat strukturellt problem. Om en stor del av industriproduktionen som i Ryssland sker i statliga företag, och har gjort det under lång tid, under decennier, och om etableringen av dessa företag skett på icke-marknadsmässiga grunder (typ regional- eller säkerhetspolitik), har det skapats en sårbar lokaliseringsstruktur. Ett ytterlighetsexempel är de så kallade "monogorods", städer som står och faller med ett enda stort företag, oftast med en enda produkt. Det finns i Ryssland enligt en studie från 2015 314 monogorods. Regeringen tror att 94 av dessa hotas av nedläggning.

Den ryska ekonomin under de senaste 20 åren har kännetecknats av, relativt sett, *låga investeringar* både i marknadssektorn och offentlig sektor. Det blir särskilt tydligt om begreppet investeringar vidgas till, förutom maskiner, byggnader och anläggningar, också forskning och utveckling och utbildning.

Småföretagssektorn spelar en jämförelsevis liten roll. Bara ca 20% av Rysslands BNP produceras av småföretag, i väst ligger motsvarande siffra närmare 50%, i Kina ännu högre. Det får negativa följder inte bara för tillväxten och dynamiken i ekonomin, utan också för jobbskapandet. Merparten av nyanställningarna i privat sektor kommer numera i alla länder från småföretag.

Entreprenörskap och innovation på låg nivå. World Economic Forum (WEF), som kontinuerligt bedömer olika länders konkurrenskraft, jämför i sin rapport för 2015-16 Ryssland med BRIC-ländernas genomsnitt. Den visar en mycket låg rating i "Innovation", lägre än för övriga BRIC-länder, och väsentligt lägre än för västländerna (OECD) som är de som man i första hand konkurrerar med på världsmarknaden för teknologiskt

avancerade produkter. Se också "Varför kan inte Ryssland utveckla högteknologi som går att sälja på en global marknad?"

Ett mått på omvärldens syn på ett lands ekonomiska framtidsutsikter är i vilken omfattning utländska direktinvesteringar (Foreign Direct Investment, FDI) förekommer. Med utländsk direktinvestering menas då kapital som väsentligt påverkar ägandet och styrningen av ett företag i ett annat land (vanliga portföljinvesteringar i aktier ingår inte).

Man får en konkretisering av Rysslands ställning i det här avseendet om man jämför i vilken omfattning vissa andra östeuropeiska länder har fått ta emot utländskt ägandekapital. Tjeckien, Ungern, Slovakien och de baltiska länderna har mycket höga tal för utländska direktinvesteringar (stock) mätt som andel av BNP, oftast dubbelt upp mot Ryssland. Det borde inte se ut så, om något borde Ryssland ha en större andel utländskt ägande än dessa länder med tanke på sina förutsättningar. Eller som en amerikansk hedgefondförvaltare uttryckte saken i en diskussion om Ryssland på World Economic Forum 2017. "Ett land som Ryssland med mycket naturresurser, låg utlandsskuld och låga löner för kvalificerad arbetskraft är som gjort för att dra till sig utländskt ägarkapital." Underförstått, att det inte sker är ett tecken på att någonting är fel.

Det är svårt att dra någon annan slutsats av FDI-statistiken än att omvärlden är pessimistisk vad gäller Rysslands ekonomi så som den ser ut idag, i slutet av 2010-talet.

2 Politisk osäkerhet

Att – som är själva förutsättningen för resonemanget – Ryssland skall reformera de basala institutionerna, särskilt rättssystemet,

privatisera och marknadsorientera stora delar av den statliga företagssektorn, samt allmänt lätta på det byråkratiska trycket och den ryska statens allrådande närvaro – och dessutom göra allt parallellt och på relativt kort tid, är ett stort politiskt åtagande. Det kommer att råda politisk osäkerhet under tiden som reformarbetet pågår. Det begränsar den ekonomiska tillväxten eftersom alla marknadsaktörer ogillar osäkerhet. Det behöver kanske inte sägas att skulle dessa reformer av någon anledning inte bli av, eller implementeras bara halvhjärtat, kommer Rysslands BNP per capita i bästa fall ligga kvar på nuvarande relativa nivå, i sämsta fall försämras ytterligare visavi hur det ser ut för OECD-länderna som grupp.

Osäkerheten om Rysslands väg kommer dessutom att höjas någon gång under 2020-talet eftersom frågan om vem som skall efterträda Vladimir Putin ovillkorligen kommer att aktualiseras. Demokratins kanske största fördel gentemot autokratier är att det finns ett regelsystem för utbyte av de som sitter i ledningen av partier, regeringar eller länder. Det regelsystemet saknas definitionsmässigt i ett enmansvälde.

3 Färre kontakter med väst

Under de senaste åren, särskilt efter 2012, har som vi sett Kreml med hjälp av statskontrollerad media lyckats övertyga en majoritet av ryssarna om att västländerna, och särskilt USA, vill landet illa. Som om inte detta varit nog har presidenten, uppbackad av alla dem som känner sig övertygade om att en Sonderweg är rätt för Ryssland, och det är en växande skara, börjat tala om västerlandet som en civilisation på nedgång.

Den här antivästliga berättelsen från Kremls sida skall ställas mot att nästan hälften av Rysslands utlandsaffärer, både import och export, görs med västländer.

Det är en balansgång mellan sken och verklighet som håller för en tid men som förr eller senare kommer att tippa överända. På rysk sida kommer rimligen en majoritet av ryssar då förstå att det är politisk retorik utan täckning och det försvagar regeringsmakten. Västländernas medborgare, företag och myndigheter drar den logiska slutsatsen att Ryssland vill dra ned på kontakterna.

Ett annat exempel, låt vara med en annan bakgrund, som också kommer att påverka Ryssland förmåga att ekonomiskt växa negativt är de forna öststaternas avoga inställning till ett närmare ekonomiskt samarbete med Ryssland.

Valet av Sonderweg med vidhängande politisk retorik kommer utan tvivel att leda till färre kontakter på alla nivåer mellan Ryssland och västländerna. Följden blir ett mindre inflöde av kapital och kompetens från väst till Ryssland jämfört med hur det skulle ha sett ut utan den antivästliga retoriken. Allt annat lika kommer det i sin tur att reducera landets ekonomiska tillväxt.

Och slutligen, och enligt min mening det mest avgörande.

4 Den rysk-ortodoxa civilisationen är mindre tillväxtdrivande än den västerländska

Ryssland kommer med stor sannolikhet inte att fram till 2050 lyckas med själva grundförutsättningen för hög relativ tillväxt, att bli ett innovationsdrivet land på samma nivå som väst. Orsaken är, det jag utförligt diskuterat i tidigare paper ("Vad skiljer

västskulturen från den ryska?”), att den rysk-ortodoxa civilisationen inte har – jämfört med västlänarna – särskilt starka kulturellt betingade drivkrafter mot materiell tillväxt och entreprenörskap.

En genomgång av det slag som jag gjort här kan kanske ha fått någon att tro att jag är kritiklös mot det västerländska samhället, att ingenting på allvar kan rubba den västerländska samhällsmodellens konkurrenskraft. Det är inte så. Det finns åtminstone två inte helt osannolika skeenden som på allvar skulle kunna hämma västs tillväxttakt, och följaktligen reducera gapet i BNP per capita gentemot andra länder från, så att säga, ”andra hållet”.

För det första att klimathotet av någon anledning plötsligt blir mera påträngande, och kräver drastiska ingrepp i sättet som vi organiserar våra samhällen på, och mer drastiska än vad en demokratisk styrmodell klarar av på ett effektivt sätt.

För det andra att västlänarna – trots sin välfungerande kapitalism och trots sina tillväxtdrivande värderingar och institutioner – går in i en period med allvarlig social oro eftersom politikerna ger det privata för stort utrymme på det gemensammas bekostnad. Vissa västländer, bland annat USA, är redan snubblande nära den situationen.

Litteratur:

“The path to penury”, *The Economist*, August 15th, 2015;

Abramov, A., 2017, "State-owned enterprises in the Russian market: Ownership structure and their role in the economy", *Russian Journal of Economics*, Vol 2, Issue 1, March 2017;

Gelman, V., 2011, "Institutional Trap in Russian Politics, Still No Way Out?", *Ponars Eurasia*, Policy Memo No. 151, May 2011;

Kniivilä, K., 2014, *Putins folk, Rysslands tysta majoritet*, Atlas, Stockholm;

Kudrin, A. & Gurvich, E., 2015, "A new growth model for the Russian economy", *Russian Journal of Economics*, Vol. 1, Issue 1;

Medvedev, D., 2015, "A new reality: Russia and global challenges" *Russian Journal of Economics*, Vol.1, Issue 2;

Olson, M., 1993, "Dictatorship, Democracy and Development", *The American Political Science Review*, Vol. 87, No. 3, Nov., 1993;

Zygar, M., 2018, *Männen i Kreml, Inifrån Putins hov*, Ordfront, Stockholm;

Publicerad på bloggen: december 2019

Är demokratin överlägsen en modern autokrati typ Ryssland?

Med demokrati menar jag en liberal demokrati, ett samhällssystem av västerländskt snitt med liberala friheter, rättsstat, fria val och kapitalism. Lås oss säga som i USA, Frankrike, Tyskland och de nordiska länderna.

En modern autokrati å andra sidan är den form av auktoritärt samhälle på relativt hög BNP per capita-nivå som blivit vanligare de senaste decennierna, och som har flera av den liberala demokratis kännetecken inklusive mer eller mindre fria val. Statsvetare talar om elektoral autokratier. Ryssland är ett exempel. Turkiet ett annat. När Viktor Orban, den ungerske premiärministern, i sitt uppmärksammade tal 2014 argumenterar för illiberal demokrati berättar han inte vad det konkret skulle betyda, bara att den illiberala demokratin är bättre för ett land som Ungern än den liberala västerländska demokratin. Och han menar att länder som Kina, Turkiet och Ryssland är de verkligt intressanta förebilderna nuförtiden ("the stars of international analysis"). Jag väljer att inte betrakta Ungern som autokrati (även om landet uppenbarligen är på väg i den riktningen). Ryssland får här istället stå som arketyper för en modern autokrati.

Autokratin har flera argument på sin sida vid en jämförelse med en demokrati, i synnerhet om vi kan föreställa oss en "välskött" autokrati med en någorlunda fungerande kapitalism (jfr vad som sägs om "Rättssäker autokrati" i närmast föregående essä):

Beslutskraften kan vara större. Man kan högst sannolikt besluta och genomföra mycket stora, spektakulära och samhällsändrande beslut (för att till exempel tackla klimatkrisens utmaningar) på kortare tid än vad som skulle vara möjligt i en demokrati. Priset betalas i form av korruption, åsidosatt äganderätt, överkörningar av människor, företag och lokala politiska grupper etc. Rysslands framgångsrika genomförande av Sotji-olympiaden är ett exempel. Ett annat exempel kan vara det mycket omfattande kinesiska snabbtågsnätet. Det har byggts ut snabbare än vad som helt säkert skulle ha varit möjligt i vilken västdemokrati som helst.

Tidshorizonten för politiken kan vara längre. I teorin kan man tänka sig att en autokrati kan ha ett tidsmässigt mycket långt perspektiv i politiken, väsentligt längre än de korta tider, bara några få år, som för det mesta ligger mellan demokratiska val. Det kommunistiska partiet i Kina agerar onekligen mycket långsiktigt i delar av sitt strategiska politiska agerande. Sidenvägsinitiativet ("Belt and Road Initiative") är verkligen att tänka stort och långsiktigt, en global vision som ska omstöpa världsekonomin med hjälp av infrastrukturbyggen, handel och politiska överenskommelser.

Demokratin å andra sidan är överlägsen autokratin på ett antal andra, betydelsefulla områden:

Reglerna för maktskifte är kända. Vi vet att om ett regeringsparti i en demokrati förlorar ett val, då får vi så gott som alltid ett odramatiskt skifte. Barack Obama beskriver i sin första memoardel (*Ett förlorat land*) hur exemplariskt George W. Bush

överlämnade Vita huset till sin efterträdare vid valet 2008. Vi har blivit så vana vid att så skall det se ut i ett västerländskt samhälle att när det inte sker som efter Donald Trumps valförlust i november 2020 blir vi chockade. Plötsligt slår det oss hur fragil demokratin är. Men också i nästa steg hur värdefullt det är att ha regler för maktbytet som är entydiga och – om de skulle ifrågasättas – ha en rättsstat som dömer med integritet. (Att USAs domstolar stod upprätt när Donald Trumps juridiska hejdukar gjorde sina attacker mot valresultatet är för övrigt, tycker jag, en av demokratins stora segrar på senare år.)

De tydliga reglerna för maktskifte är ett tyngre argument för demokratin än vad man först kanske tänker sig. Oklarhet om successionsreglerna är helt enkelt kostsamt för ett samhälle. Mancur Olson visar i sin berömda artikel "Dictatorship, Democracy and Development" att osäkerheten om vem som skall efterträda ledaren i en autokrati har långsiktigt negativa ekonomiska konsekvenser för landet. Osäkerheten kostar på många sätt. Det är inte svårt att föreställa sig att när Vladimir Putin laborerar med den ryska konstitutionen för att kunna sitta kvar som president så länge han önskar kommer priset att bli högt. Det cementerar en maktstruktur som redan är åldrad. Det försvårar nytänkande i politiken. Det blir fortsatt repression etc. (Med det perspektivet är det svårt att förstå hur det kinesiska kommunistpartiet kan tillåta att den strikta ordning som fanns för maktbyte av högste ledaren efter två femårsperioder byts ut så att Xi Jinping kan sitta på livstid. Det är i mina ögon ett fundamentalt feltänk.)

Demokratin är regelstyrd ("land skall med lag byggas"), i motsats till vad som gäller i en autokrati där det är människor som

styr på högsta nivån och som vid behov frimodigt blundar för lagar och regler. Det kan vara en stark ledare som Vladimir Putin. Eller mer troligt ett "Putin sistema" av handgångna människor på det sätt som jag beskrivit i en tidigare essä.

Demokratin har en massa fördelar visavi autokratin just på den här grunden. Korruptionen minskar dramatiskt. Enligt Transparency International, Världsbanken och andra kännetecknas alla moderna autokratier, relativt västdemokratierna, av mycket hög korruption. Rättsstaten är stabilare. Liksom de liberala friheterna. Så gott som alltid är yttrande-, media och demonstrationsfriheten begränsad i en autokrati. De värsta förföljer, trakasserar, slår och fängslar sina kritiker och oppositionella (som till exempel under 2020 i Belarus och Ryssland).

Demokratin är empiriskt mindre våldsamt, både mot de egna medborgarna och mot andra länder. Att det finns gott om våld mot de egna medborgarna i autokratier – långt mer än vad som utmärker ett genomsnittligt västland – är väl belagt i historien. Ett aktuellt exempel är som sagt Belarus där protesterna mot ett riggat val slås ned brutalt. Att autokratier gärna tar till våld/krig mot andra länder vet vi också. Rysslands krig mot Georgien 2008 är ett aktuellt exempel. Rysslands annektering av Krim 2014 ett annat. Man kan konstatera att autokratier även på 2000-talet krigar mot varandra. Däremot, och det är tänkvärt, finns inget exempel från de senaste femtio åren på att demokratier har förklarat krig mot andra demokratier.

Demokratin är överlägset bättre på att hantera pluralism och multikulturalism. Det ligger i sakens natur att den öppenhet som följer med de liberala friheterna, ett av demokratins kän-

netecken, passar ett pluralistiskt och mångkulturellt samhälle bättre än ett land där dessa rättigheter på olika sätt är inskränkta. Men det finns också i demokratin inbyggda feedbackmekanismer som gör att även om att komma i mål tar – kan man tycka – trööstlöst lång tid, kommer förr eller senare ett beslut där de flesta berörda har blivit hörda. Demokratin har en förmåga till "muddling through" som en autokrati oftast saknar. Man kan också, som statsvetaren David Runciman, säga att demokratin är bättre på att lösa stora kriser.

Den enskilda människans värde är högre i demokratin. Människorättsprincipen, alla människors lika värde gäller definitionsmässigt inte i en autokrati.

Demokratin producerar högre ekonomisk tillväxt. Med näst intill full säkerhet – det jag just har visat i essän "Nej, Ryssland kommer inte hämta in västs ekonomiska försprång" – kommer demokratin att vara överlägsen autokratin vad gäller möjligheten att ge medborgarna hög välfärd mätt som BNP per capita.

Är demokratin överlägsen en modern autokrati typ Ryssland sett i medborgarnas perspektiv?

Det är en svår fråga om svaret skall vara allmängiltigt. Förenklat skulle man kunna resonera så här:

Analysen som presenterats i essäerna pekar entydigt på – apropå den sista punkten – att i termer av ekonomi är den utvecklade västerländska demokratin med liberala friheter, rättsstat, fria val och kapitalism överlägsen jämfört med en modern autokrati. Och vi kan utgå från att en majoritet av medborgarna i väst, trots de senaste årens framväxande autokratikramande populism, också av andra skäl föredrar att leva i en demokrati.

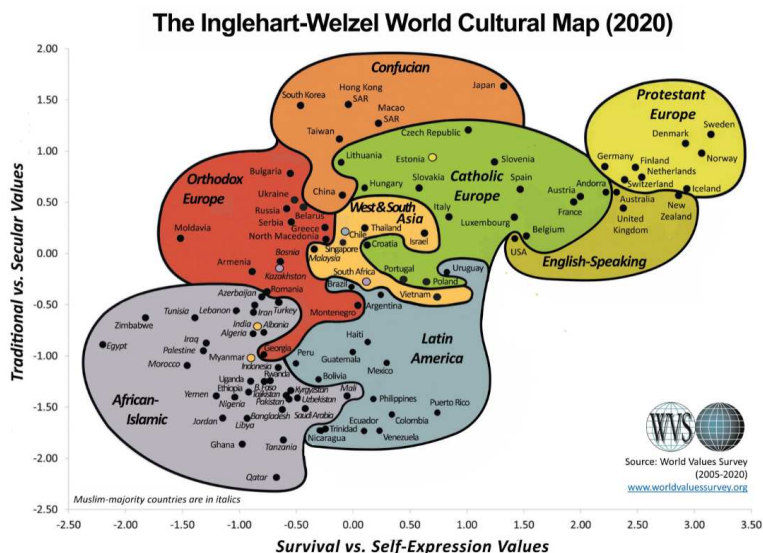
Det är mindre säkert för människorna som bor i länder utanför det vi brukar kalla väst (jag begränsar diskussionen här till Europa). I samtliga gamla sovjetiska öststater, också i högt utvecklade länder som Polen, Tjeckien, Slovakien och Ungern, tycks synen på västerländsk demokrati vara delad. I ryska delen av Europa, hitom Uralbergen med ungefär 2/3 av Rysslands befolkning, finns vad vi vet idag ingen majoritet för västerländsk demokrati, snarare är det något de flesta ryssar numera *inte* vill ha att döma av de opinionsundersökningar som görs regelbundet. Det verkar som om ju längre österut man kommer i Europa desto färre förespråkare har demokratin.

Forskningen visar på åtminstone ett par rimliga förklaringar till varför det ser ut på det sättet.

En förklaring erbjuds av Samuel Huntingtons uppmärksammade tes att det i det gränsland där civilisationer möts tidvis blir häftiga kulturella krockar och andra problem, ytterst våld, etniska rensningar och krig (utvecklad i boken *Civilisationernas kamp*). Enligt Huntington går just en sådan gräns, gränsen mellan den västerländska civilisationen och den rysk-ortodoxa, som ett gränzonsband rakt genom Europa, från Finland i norr till Balkan i söder. Att det i den zonen då och då uppstår allvarliga konflikter, som den i gamla Jugoslavien under 1990-talet och nu i östra Ukraina, är helt i enlighet med vad man skulle förvänta sig enligt Huntingtons modell.

Samuel Huntington skulle om han hade levt och tillfrågats om den delade synen på västerländsk demokrati i dagens Östeuropa ha sagt—det vet vi av diverse utsagor—att det inte är det minsta märkligt eftersom demokrati är en västerländsk ”uppsättning”, en logisk konsekvens av frihet, individualism och andra

typiskt västerländska synsätt. Och han skulle ha tillagt att i grunden handlar ambivalensen inför demokratin om historia, kultur och värderingar, i sista hand om den religion som dominerar.

Inglehart-Welzels berömda kulturella karta (se ovan) och det mångåriga forskningsarbete som ligger bakom World Value Survey's olika rapporter, har för själva analysen en än tydligare utgångspunkt i kulturskillnader. Länderna placeras in en slags värderingskarta med fyra kvadranter. Länder vars befolkning kännetecknas av hög grad av självförverkligande och sekulära-rationella värderingar hamnar i den en övre högra kvadranten, och länder där människorna har mycket av överlevnads- och traditionella värderingar (betonar trygghet, både ekonomisk och fysisk, familj, religion etc.) i den diagonalt motsatta kva-

dranten vid origo. Det World Value Survey's studier visar är att i länder som tillhör den förstnämnda kvadranten har mänskorna den mest utvecklade och befästa känslan för demokrati.

Det intressanta för diskussionen här är emellertid länderna i den övre *vänstra* kvadranten av kartan med nästan samliga europeiska öststater (undantaget är Rumänien). Där finns, bortsett från de baltiska staterna, inga odisputabla demokratier (jfr den pågående diskussionen om demokratins ställning i Polen och Ungern). Och inom den ortodoxa sfärens länder är känslan för västerländsk demokrati av allt att döma än mindre utvecklad.

Både Samuel Huntington och World Value Survey pekar på att förklaringen är kulturell och religiös. Det kan konkretiseras med vad jag skriver i essän: "Vad skiljer västkulturen från den rysk-ortodoxa? om att i den västerländska kulturen skiljer vi sedan åtminstone 1000 år mellan kyrka och stat. I den ortodoxa ryska kulturen finns inget sådant. Tvärtom. Den berömda trekonstellationen: Ledaren-Kyrkan-Folket cementerar kopplingen mellan den världsliga och kyrkliga makten, mellan ledaren, "tsaren", och patriarken. En stark ledare är av historien inbyggd i den rysk-ortodoxa kulturen, och vi förstår att demokrati i meningen tydliga regler för ledarbyte, regelbundna val, "land skall med lag byggas" och andra delar i den demokratiska samhällsmodellen är minst sagt svårsmält i en sådan kultur.

Kapitelrubrikens fråga var: Är demokratin överlägsen en modern autokrati typ Ryssland sett i medborgarnas perspektiv? Återigen, talar vi om ekonomi blir svaret entydigt positivt. Väs-

terländsk demokrati skapar över tid en högre BNP-tillväxt per capita och därmed mer välfärd för medborgarna än en modern autokrati som den i dagens Ryssland.

Om människor i Ryssland och östra Europa av det skälet, och också med beaktande av de "mjuka" skälen för demokratin typ mänskliga rättigheter, är beredda säga ja till den västerländska demokratin är således som vi just konstaterat långt från säkert. I fallet Ryssland är "Putins Sonderweg" ett direkt avståndstagande och en majoritet av ryssarna verkar tycka att det är bra. I Östeuropa är befolkningen mer delad i sina uppfattningar, möjligen med undantag för de baltiska staterna där demokratin verkar stadfäst.

Vilken slutsatsen blir? Ja, den fråga allt till syvende och sist handlar om är vad medborgarna själva vill. Vad vill de ha för slags samhälle? Vad vill flertalet ukrainare och belarusier? Och vad vill de andra öststatsländernas medborgare? Vill de ha demokrati ungefär som den vi har i Europa eller vill de ha autokrati modell Ryssland?

Svaret—i högsta grad betingat av basala kulturskillnader mellan länderna—kommer vi antagligen att få de närmaste åren.

Litteratur:

Dzananovic, K., 2019, "Ungern, en illiberal demokrati, en analys av Viktor Orbans tal...26 juli 2014", uppsats i statsvetenskap, Mälardalens Högskola;

Huntington, S., P., 2006, *Civilisationernas kamp*, Atlantis, Stockholm;

Obama, B., 2020, *Ett förlovat land*, Bonniers, Stockholm;

Olson, M., 1993, "Dictatorship, Democracy, and Development", *The American Political Science Review*, Vol. 87, No. 3;

Pettersson, K-H., 2003, *Det exploderande storföretaget – om företag och politik i 2000-talets samhälle*, SNS Förlag, Stockholm;

Runciman, D., 2015, *The Confidence Trap: A History of Democracy in Crisis from World War I to the Present*, Princeton University Press, New York;

The Inglehart-Welzel World Cultural Map - World Values Survey 7 (2020), <http://www.worldvaluessurvey.org/>

Publicerat på bloggen: februari 2021

Slutord: Putins Ryssland är en geopolitisk koloss på lerböjor

Historikern Paul Kennedy har i sin bok *The Rise and Fall of the Great Powers* visat att nationer blir stora i meningen starka för att de, relativt sett, över tid har skapat mer resurser (läs har högre ekonomisk tillväxt) än andra nationer och har använt en del av dessa resurser för att bygga relativ militär styrka. Detta recept för framgång har gällt åtminstone sedan 1500-talet visar hans studier. Anledningen till att det gått åt andra hållet för vissa nationer, mot relativ tillbakagång, kris och geopolitisk maktförlust, förklaras enligt Kennedy med "military overstretch" och en *samtidig* ekonomisk kräftgång, allt relativt sett. Och han skriver sammanfattningsvis att det stora hotet gäller för länder "...whose ambitions and security requirements are greater than their resource base can provide for."

Det är svårt att inte se parallellen med Putins Ryssland som de senaste tio åren enligt SIPRI har satsat genomsnittligt 5% av BNP på militären, långt mer än nästan alla andra länder, samtidigt som den ryska ekonomin under samma period har haft låg tillväxt om jämförelsen görs med västländerna, detta trots en från början mycket lägre utvecklingsnivå mätt i BNP per capita.

Ekonomer uttalar sig vanligen inte om nationers uppgång och fall. Däremot finns många ekonomer som forskat kring och kan förklara varför vissa nationer inte kan skapa rikedom och resurser i samma takt som andra. Mancur Olson sammanfattar vad de flesta ekonomer hävdar, att skillnader i ekonomisk tillväxt mellan olika länder bara kan förstås av skillnader "...in the

quality of their institutions and economic policy.”, (citatet ur hans bok *The Rise and Decline of Nations*).

Den ekonomiska politik som Kreml bedrivit under Putins tid som president har varit kraftfull och ansvarsfull och får högt betyg av IMF och andra. Vad det däremot gäller kvaliteten på institutionerna, till exempel rättsväsendet och rättstillämpningen och det som Marcus Wallenberg då kallade ”ekonomins naturlagar”, kort sagt hur marknaden fungerar, finns som essäerna visar enorma brister, och ”moderniseringsfällan” antyder att även om det finns ambitioner att åtgärda det som strukturellt är fel, för det gör det, kommer det ganska säkert inte att bli av så länge ”Putin sistema” har makten.

Min högst personliga tolkning—allt i den här lilla skriften sammanvägt—blir att Putins Ryssland är en geopolitisk koloss på lerfötter.

Litteratur:

Acemoglu, D. & Robinson, J. A., 2012. *Why Nations Fail*, Crown Publishers, New York;

Kennedy, P., 1989, *The Rise and Fall of Great Powers*, Vintage Books, New York;

Olson, M., 1982, *The Rise and Decline of Nations*, Yale University Press, New Haven;

Publicerad på bloggen: februari 2022

